

Marin Bolić

Odsjek za povijest umjetnosti
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4
HR - 51000 Rijeka

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljen / Received: 26. 6. 2023.

Prihvaćen / Accepted: 13. 8. 2023.

UDK / UDC: 741:726(497.571Poreč)"17"

72Temanza, T.(044.2)

27-722.52Negri, G.(044.2)

DOI: 10.15291/ars.4342

Tommaso Temanza i Gaspare Negri: nepoznata korespondencija i najraniji crteži Eufrazijeve bazilike

Tommaso Temanza and Gaspare
Negri: Newly Discovered
Correspondence and the Earliest
Drawings of the Euphrasian Basilica

SAŽETAK

U venecijanskim institucijama Seminario Patriarcale i Biblioteca del Museo Correr čuva se prepiska između Tommasa Temanze, arhitekta, civilnog i vojnog inženjera te kroničara umjetnosti i Gasparea Negrija, najprije novigradskog, a zatim porečkog biskupa. Građa sadrži do sada nepoznate podatke i pomaže u produbljivanju postojećih znanja o Temanzi, biskupu Negriju, njihovu međusobnom odnosu i okolini u okviru koje djeluju. Osim pisama, u Seminario Patriarcale di Venezia čuva se i legenda na kojoj je naznačeno postojanje pet crteža katedrale te su za svaki od listova taksativno nabrojani elementi što su na njima prikazani. U istom su fondu pronađena dva od navedenih pet nacрта, za koje se na temelju kopije Temanzina pisma doznaje da su djelo njegova pomoćnika Bernarda Silvestrija. Također, istoj građi pripada skica što ju je napravio Tommaso Temanza i koja je najvjerojatnije služila kao pripremno djelo za danas izgubljeni Silvestrijev nacrt. Crteži Silvestrija i Temanze nastali su 1753. godine te je riječ o najstarijim dosad poznatim prikazima porečke stolnice.

Ključne riječi: Gaspare Negri, Tommaso Temanza, Eufrazijeva bazilika, Poreč, 6. stoljeće, 18. stoljeće

ABSTRACT

Seminario Patriarcale and Biblioteca del Museo Correr in Venice preserve correspondence between Tommaso Temanza, architect, civil and military engineer, and art chronicler, and Gaspare Negri, who first served as the bishop of Novigrad and then of Poreč. Correspondence contains hitherto unknown information and expands our knowledge about Temanza, Bishop Negri, their relationship, and their environment. In addition to the letters, Seminario Patriarcale di Venezia also preserves a list of illustrations with five drawings of the cathedral indicated and an exhaustive record of their elements for each of the sheets. The same collection preserves two of the indicated five drafts, which the author has identified as work of Temanza's assistant Bernardo Silvestri based on a copy of the former's letter. The collection also preserves a sketch made by Tommaso Temanza, which most likely served as a template for Silvestri's drawing, now lost. The drawings by Silvestri and Temanza were made in 1753, which makes them the oldest known depictions of the Poreč cathedral.

Keywords: Gaspare Negri, Tommaso Temanza, Euphrasian basilica, Poreč, 6th century, 18th century

Tommaso Temanza (Venecija, 1705. – 1789., sl. 1), arhitekt, civilni i vojni inženjer te kroničar umjetnosti, vodio je obilatu korespondenciju sa suvremenicima. Sačuvana su brojna pisma, skice i kopije što ih je poslao ili primio, a dio njih je i objavljen.¹ Međutim, prepiska između Temanze i Gaspara Negrija (Venecija, 1697. – Poreč, 1778., sl. 2), jednog od najdugovječnijih porečkih biskupa, do sada nije pobudila veću pozornost istraživača.² Ona, odnosno njezin sačuvani dio, pohranjen je u dvjema venecijanskim institucijama: Seminario Patriarcale i Biblioteca del Museo Correr. Iako je riječ o obimom nevelikoj građi, ona sadrži do sada nepoznate podatke i pomaže u produbljanju postojećih znanja o Temanzi, porečkom biskupu, njihovu međusobnom odnosu i okolini u okviru koje djeluju.

Poznanstvo Tommasa Temanze i Gasparea Negrija najvjerojatnije seže u vrijeme kada su oba bila povezana s crkvom San Simeone e Giuda (San Simeon Piccolo) u Veneciji. Crkvu je projektirao Temanzin ujak Giovanni Scalfarotto (Venecija, 1672. – 1764.), a sam je Tommaso – tada na početku karijere – za prostor ispred njezine sakristije projektirao arhitektonske dijelove umivaonika na kojem se nalazi Marchiorijev reljef s prikazom *Izlječenja uzetoga*.³ Gaspare Negri je pak ondje, prije nego što je preuzeo novigradsku, a zatim i porečku biskupsku stolicu, obnašao dužnost regularnog kanonika. Ta je služba ključna za razumijevanje Negrijeva odabira majstora za skulptorsko i slikarsko opremanje crkve Svetog Servula u Bujama gdje je rezidirao dok je bio na čelu Novigradske biskupije. Enrico Lucchese zamijetio je kako su Giovanni Marchiori (Caviola d'Agordo, 1696. – Treviso, 1778.), Giuseppe Camerata (Venecija, 1676. – 1762.) i Santo Piatti (Venecija, 1687. – 1747.), koji su radili na opremanju bujske crkve umjetničkim djelima, bili zaposleni i tijekom obnove crkve San Simeone e Giuda u Veneciji, koju je baš Negri, tada novigradski biskup, posvetio nakon završetka radova 1738. godine. Stoga je njihov angažman u Bujama, kao i opetovano Cameratin u Eufrazijevoj bazilici u Poreču, Enrico Lucchese uvjerljivo povezo s Negrijevim jakim vezama s crkvom u kojoj je započeo svoj svećenički put.⁴ Valja stoga pretpostaviti da su isti ili slični razlozi u podlozi Temanzina i Negrijeva poznanstva koje je s vremenom preraslo u dugogodišnje prijateljstvo. Čini se čak da je porečki biskup bio uvelike zaslužan za imenovanje Tommasova rođaka Giuseppea Temanze kanonikom porečke stolnice. Dokaz je tomu skica pisma što ga je venecijanski arhitekt pisao svojem rođaku – novoizabranom porečkom kanoniku, a što se čuva u Seminario Patriarcale di Venezia. Iz nje se može iščitati kako Tommaso Temanza osjeća potrebu zahvaliti Negriju na potvrdi kanonikata njegova rođaka, pa stoga u pismu šalje zapečaćenu poruku biskupu koju je Giuseppe Temanza trebao dostaviti.⁵ Osim toga, Tommaso Temanza piše rođaku kako će odmah poslati pismo Anibaleu Capellu te da će mu proslijediti i ono koje je napisao porečki biskup, a sve to kako bi medalje što su iskovanе za crkvu u Rovinju na vrijeme stigle iz Rima.⁶ Dakako, riječ je o medaljama što ih je Negri u Rimu naručio da obilježi posvetu crkve Svete Eufemije 1756. godine te se sada čini vrlo vjerojatnim da su one nabavljene posredovanjem Tommasa Temanze (sl. 3).⁷ U Seminario Patriarcale di Venezia sačuvana je i skica za spomenuto zapečaćeno pismo što ga je mletački arhitekt namijenio biskupu Negriju.⁸ Čini se da je porečki kanonik svojim ponašanjem na koncu razočarao Negrija jer on u pismu Tommasu Temanzi, datiranom 9. veljače 1770., ističe kako se njegov nećak previše odao vinu te iskazuje bojazan da, ako nastavi s takvim načinom života, neće još dugo živjeti.⁹

Iz kopije pisma što ga Temanza šalje biskupu 1762. godine, a što se čuva u Seminario Patriarcale u Veneciji (prilog 1), mogu se dobiti dodatne obavijesti o studijskom putovanju što ga je venecijanski arhitekt poduzeo te godine, ali i dobar uvid u narav njegova prijateljstva s Gaspareom Negrijem.¹⁰ On je sa svojom ženom Caterinom krenuo iz Mletačke Republike u obilazak nekih od najvažnijih talijanskih gradova kao što su Firenca, Rim i Napulj. O tom putovanju izvještava i Francesco Negri (Venecija, 1769. – 1827.), koji je među prvima donio biografske podatke o ovom

1.
Francesco Novelli prema crtežu
Pietra Antonija Novellija,
Tommaso Temanza, Rijksmuseum,
Amsterdam

Francesco Novelli after a drawing
by Pietro Antonio Novelli, *Tommaso
Temanza*, Rijksmuseum, Amsterdam

2.
Francesco Bartolozzi, *Gaspare
Negri*, National Galleries of
Scotland, Edinburgh

Francesco Bartolozzi, *Gaspare Negri*,
National Galleries of Scotland,
Edinburgh

venecijanskom arhitektu.¹¹ Između ostalog, Negri bilježi da je Temanza odlučio steći nova znanja o umjetninama Apeninskog poluotoka, poput brojnih uglednih ličnosti prije njega koje su bile ljubitelji umjetnosti ili im je ona bila profesija, držeći kako bi bio gotovo zločin propustiti takvu priliku. Francesco Negri navodi, nadalje, da je arhitekt u Firenci konzultirao rukopis slavnog Albertijeva traktata *De re aedificatoria* te ga uspoređivao s tiskanom verzijom, u Rimu je proučavao strukturu građevina, a neke poput Pompejeva kazališta je i prikazao u crtežu, dok je u Herkulaneju proučavao antičke ostatke grada.¹² Čini se da ga je posebice oduševio Rim jer u pismu slikaru Pietru Antoniju Novelliju (Venecija, 1729. – 1804.) ne krije oduševljenje tim gradom, posebno ističući njegovu obrazovnu dimenziju.¹³

Iz Temanzina pisma poslanog Gaspereu Negriju doznajemo pak kako je na put krenuo 18. rujna, posjetivši najprije Firencu i njezinu okolicu, gdje je boravio dvadeset i pet dana prije nego što je stigao u Rim. Arhitekt u pismu opisuje i svoje daljnje planove da, uz Napulj, posjeti još Pozzuoli, Baie i Portici te da se u tjednu prije Uskrsa vrati u Vječni Grad. On izvješćuje porečkog biskupa da nakon najvećeg kršćanskog blagdana namjerava otići u Loreto i Bolognu, a potom se u svibnju vratiti u *La Dominante*, kako naziva rodnu Veneciju.¹⁴ Međutim, najzanimljiviji dio pisma odnosi se na Panteon i njegovu obnovu, kojem u do sada poznatoj korespondenciji venecijanski arhitekt ne posvećuje toliko pozornosti kao u ovom pismu, a nedvojbeno je da mu je taj rimski hram posvećen svim bogovima u nekoliko navrata bio uzorom za vlastita arhitektonska rješenja.¹⁵ Ističe kako je to bila prva građevina u Rimu koju je posjetio

3. Nepoznati rimski autor, *Medalja u spomen na posvetu crkve Svete Eufemije 1756. godine*, ponuđena na dražbi milanske aukcijske kuće Raffaele Negrini Studio Numismatico 30. siječnja 2015. godine

Anonymous Roman artist, medal commemorating the dedication of the church of St Euphemia in 1756, offered for sale at an auction organized by the Raffaele Negrini Studio Numismatico (Milan) on January 30, 2015

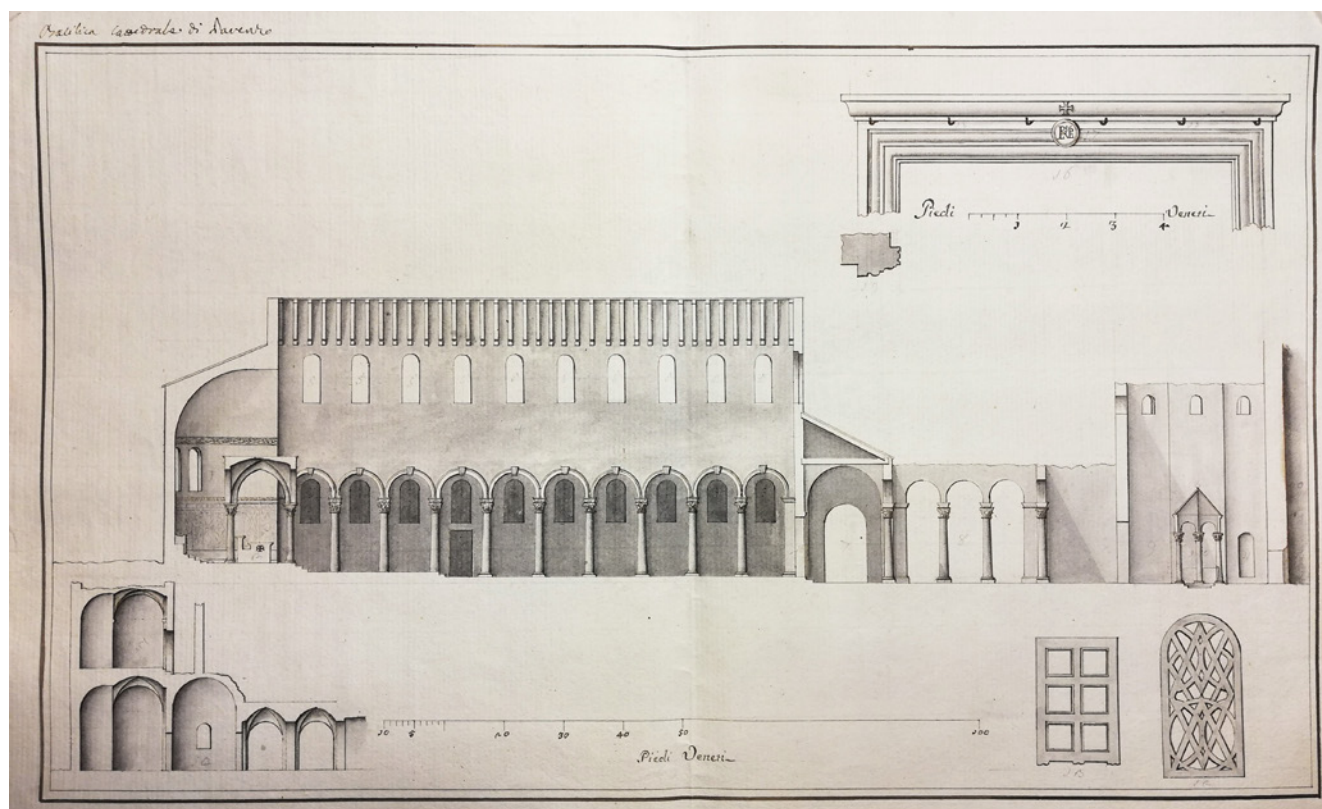
te ga je potpuno osupnuo izgled njezina interijera, odnosno galerije smještene između vijenca i kupole, koju je nekoliko godina prije obnovio arhitekt Paolo Posi (Siena, 1708. – Rim, 1776.).¹⁶ Temanza je očigledno bio jako dobro upoznat s problematikom ove obnove jer u pismu Negriju spominje crtež što ga je svojedobno napravio slavni sijenski arhitekt i slikar Baldassarre Peruzzi (Siena, 1481. – Rim, 1536.), a prema kojem se galerija Panteona trebala renovirati. No, zaključuje da se čak i u tom stoljeću procvata umjetnosti nitko nije usudio prihvatiti takvog posla.

Iz ovog je pisma razvidno da je porečki biskup s pošiljateljem, uz vrlo temeljito klasično obrazovanje, dijelio strast prema umjetninama. To najbolje potvrđuje dio u kojem venecijanski arhitekt piše Negriju kako nema potrebe da mu prepričava koliko je sretan što se nalazi u Rimu i objašnjava kakvih sve veličanstvenih stvari ima za vidjeti i proučavati jer zna da je biskup Negri mnogo puta boravio u Vječnom Gradu i gledao njegove spomenike. Pritom biskupa eksplicitno naziva ljubiteljem i izučavateljem lijepih umjetnosti.¹⁷ Poznato je kako je biskup Negri posjedovao brojne i raznolike interese te da je mnogo vremena posvetio istraživanju crtica iz crkvene povijesti, a napose dijeceza kojima je bio na čelu. Krajem 19. stoljeća tiskane su

4. Nepoznati autor prema crtežu Bernarda Silvestrija (?), *Bakrorez s prikazom mozaika u apsi Eufrazijeve bazilike*, Museo Correr, Venezia

Anonymous author after a drawing by Bernardo Silvestri (?), *Copperplate Depicting a Mosaic in the Apse of the Euphrasian Basilica*, Museo Correr, Venezia

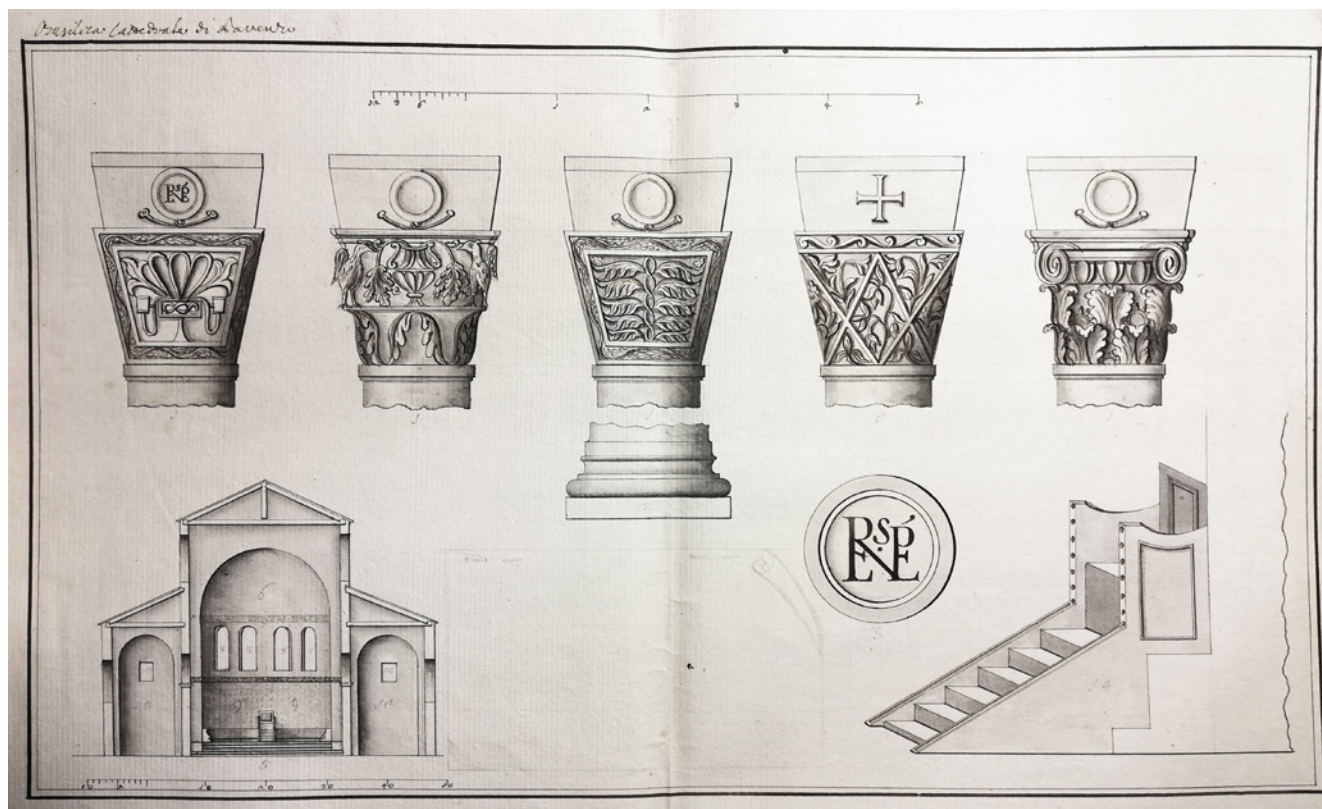

5. Bernardo Silvestri, *Crtež s prikazom nadvratnika glavnog ulaza Eufrazijeve bazilike, dvaju tranzena, uzdužnog presjeka krstionice, atrija, bazilike, presvođene dvorane i celle trichore, Seminario Patriarcale di Venezia, Venecija* (foto: M. Bolić)

Bernardo Silvestri, *Drawing of the Lintel of the Main Entrance of the Euphrasian Basilica, Two Transennas, the Longitudinal Section of the Baptistry, the Atrium, the Basilica, the Vaulted Hall, and the cella trichora, Seminario Patriarcale di Venezia, Venice*

njegove *Memorie storiche della città e diocesi di Parenzo*, odnosno dva poglavlja iz nedovršenog rukopisa *Della chiesa di Parenzo*.¹⁸ Pritom Negrijev interes za proučavanje artefakata iz minulih razdoblja možda najviše dolazi do izražaja kada piše o Eufrazijevoj bazilici, gdje je stolovao, te ga možemo smatrati jednim od pionira u istraživanju ovog porečkog kompleksa. Osim bitnih informacija koje biskup donosi o porečkoj stolnici, vrlo je važna i grafika s prikazom mozaika u središnjoj apsidi koju je dao napraviti 1763. godine kao ilustrativni materijal za rad *Della chiesa di Parenzo* (sl. 4).¹⁹ Riječ je o prvom poznatom prikazu tog iznimnog djela.²⁰ Štoviše, Negri se drži zaslužnim i za obnavljanje mozaika, najvjerojatnije u sklopu barokne renovacije katedrale.²¹ Osim grafike s prikazom mozaika u središnjoj apsidi, sačuvan je i bakrorez prednje ploče oltara biskupa Eufrazija s natpisom.²²

Čini se da je za svoje studije pripremao još slikovnog materijala u vidu nekoliko natpisa, Eufrazijeva monograma te tlocrta katedrale,²³ a dio tih ilustracija, što do danas nisu bile identificirane, pronađen je u Seminario Patriarcale di Venezia. Među sačuvanom korespondencijom Tommasa Temanze nalaze se neobjavljeni crteži porečke stolnice te kopija pisma venecijanskog arhitekta Gasparu Negriju (prilog 2).²⁴ U njemu Temanza objašnjava kako je izvjesci Bernardo napravio crteže katedrale prema njegovim smjernicama. Ovdje je najvjerojatnije riječ o Bernardu Silvestriju, jednom od Temanzinih pomoćnika.²⁵ Nadalje, arhitekt napominje kako je objasnio porečkom kanoniku Valentiniju²⁶ – koji je očito u tom trenutku bio u Veneciji i trebao dobivene informacije prenijeti Negriju – motive zbog kojih je napravio neke izmjene u nacrtima u odnosu na legendu koju prilaže (prilog 3). Iz potonjeg je dokumenta razvidno kako je bila riječ o pet crteža, od kojih se danas u Seminario Patriarcale di Venezia čuvaju dva: onaj s prikazom nadvratnika glavnog ulaza Eufrazijeve bazilike, dvaju tranzena, uzdužnog presjeka krstionice, atrija, bazilike, presvođene dvorane i *celle trichore* (sl. 5) te list na kojem su ucrtani kapiteli, biskupska katedra,

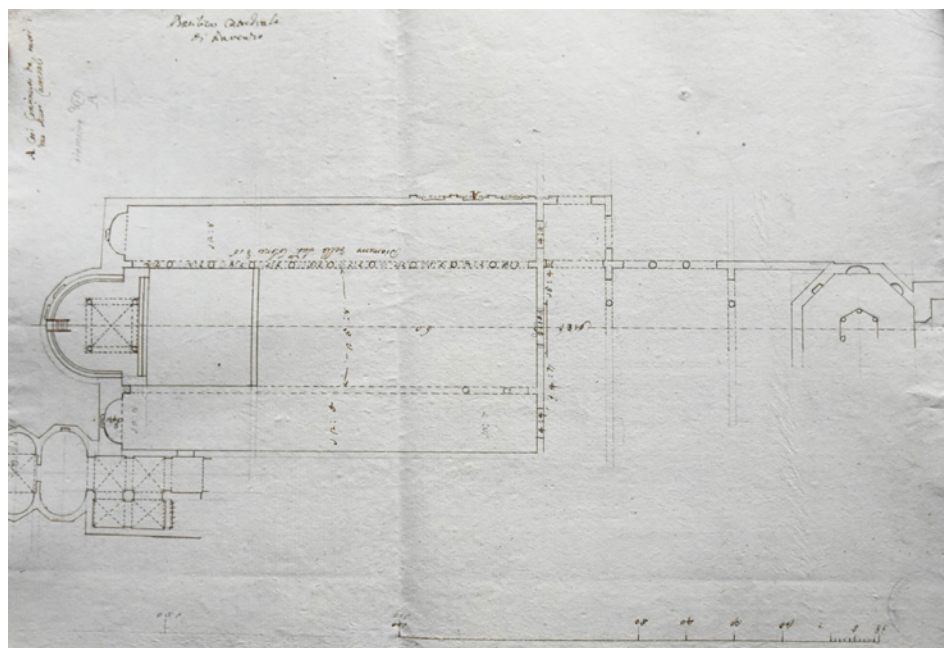

6. Bernardo Silvestri, *Crtež s prikazom kapitela, biskupske katedre, Eufrazijeva monograma, obrisa svitka i poprečnog presjeka bazilike*, Seminario Patriarcale di Venezia, Venecija (foto: M. Bolić)

Bernardo Silvestri, *Drawing of a Capitals, the Episcopal Chair, Euphrasius's Monogram, Contours of a Scroll Volute, and the Cross-Section of the Basilica*, Seminario Patriarcale di Venezia, Venice

7. Tommaso Temanza, *Crtež s prikazom tlocrta bazilike, zvonika, krstionice, atrija, presvođene dvorane i celle trichore*, Seminario Patriarcale di Venezia, Venecija (foto: D. Tulić)

Tommaso Temanza, *Drawing of the Floor Plan of the Basilica, the Bell Tower, the Baptistery, the Atrium, the Vaulted Hall, and the cella trichora*, Seminario Patriarcale di Venezia, Venice

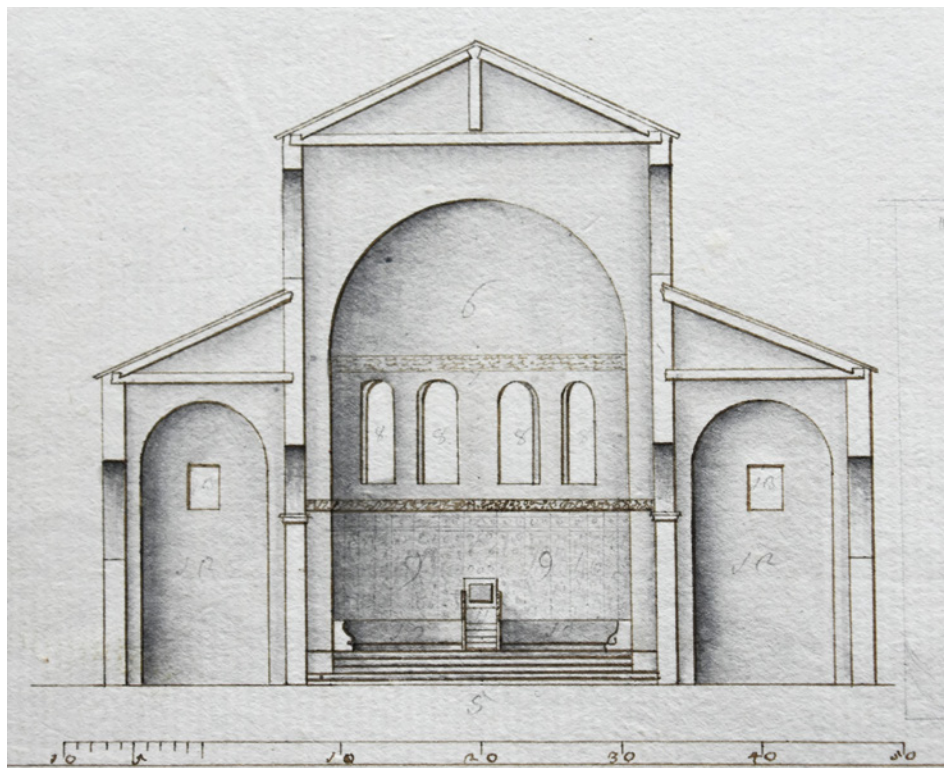

merički označene stavke iz legende kao ostala dva crteža (sl. 8). Pritom treba napomenuti kako priložene legende numerički ne prate u potpunosti oznake na crtežima, što je očito jedna od posljedica Temanzinih izmjena o kojima je obavijestio porečkog kanonika. Valja imati na umu da Negri spominje kako je za svoje *Memorie Storiche della Citta e Diocesi di Parenzo* predvidio tlocrt katedrale.²⁸ Kao što je već navedeno, legenda upućuje na to da je i on najvjerojatnije bio izveden, no do danas nije pronađen. Negri je također planirao objaviti prikaz Eufrazijeve monograma u tekstu *Della chiesa di Parenzo*, a njegovu ilustraciju nalazimo na prije spomenutom Silvestrijevu crtežu, zajedno s kapitelima, biskupskom katedrom i poprečnim presjekom bazilike (sl. 6).²⁹ Nadalje, valja pretpostaviti da je četvrti list što se spominje u legendi, a na kojem je prikazan mozaik središnje apside, također bio izveden i da je poslužio kao predložak za prije spomenutu grafiku (sl. 4).³⁰ Tomu u prilog ide i činjenica da je Negri 10. srpnja 1763. u dosad neobjavljenom pismu obavijestio Tommasa Temanzu o tiskanju nekoliko listova s prikazom mozaika središnjeg broda bazilike u Poreču te mu je obećao jedan primjerak bakroreza kada ih bude imao u većoj količini.³¹ Možemo, stoga pretpostaviti da je Negri svih pet crteža što se spominju u legendi koju je sačinio Tommaso Temanza – uključivši i posljednju ilustraciju s prikazom vanjštine sjeverne strane Eufrazijane – namjeravao iskoristiti kao ilustrativni materijal za svoje zapise o prošlosti porečke katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije.

Iako se ne može s potpunom sigurnošću tvrditi da je Bernardo Silvestri osobno posjetio Poreč, znamo da Tommaso Temanza sigurno jest. To potvrđuje i pismo što ga je venecijanski arhitekt poslao kolegi Enei Arnaldiju (Vicenza, 1716. – 1794.)³² 16. svibnja 1767. godine, u kojem kazuje kako je vidio porečku katedralu, no bez navođenja datuma posjeta.³³ Ako se on odvio prije 1762., kada je Silvestri umro, moguće je da je ovaj Temanzin suradnik bio u njegovoj pratnji. No, bez obzira na to, skice Eufrazijane vjerojatno je izradio sam Temanza te nakon toga, kao što i sam tvrdi u pismu od 20. svibnja 1753. godine, davao dodatne upute Silvestriju kako da napravi

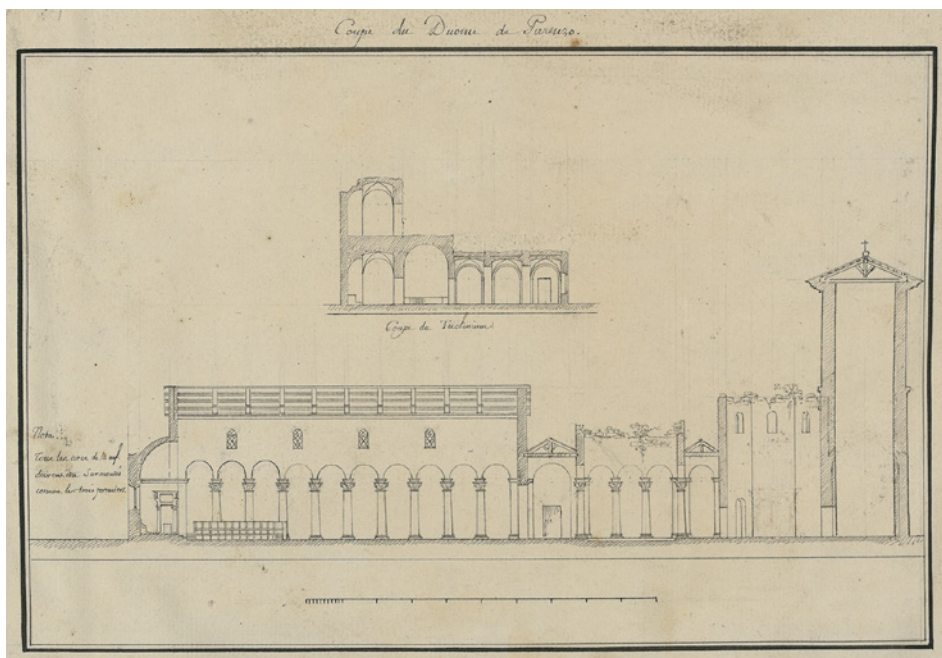
8.
Bernardo Silvestri, *Crtež s prikazom kapitela, biskupske katedre, Eufrazijeve monograma, obrisa svitka i poprečnog presjeka bazilike*, detalj s ilustracijom poprečnog presjeka, Seminario Patriarcale di Venezia, Venecija (foto: D. Tulić)

Bernardo Silvestri, *Drawing of a Capitals, the Episcopal Chair, Euphrasius's Monogram, Contours of a Scroll Volute, and the Cross-Section of the Basilica*, detail with the cross-section, Seminario Patriarcale di Venezia, Venice

9.
Léon Dufourny, *Crtež uzdužnog presjeka zvonika, krstionice, atrija, bazilike, presvođene dvorane i celle trichore, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatikan*

Léon Dufourny, *Drawing of the Longitudinal Section of the Bell Tower, the Baptistry, the Atrium, the Basilica, the Vaulted Hall, and the cella trichora, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican*

finalne crteže. U prilog ovoj pretpostavci ide i komparacija rukopisa na skici tlocrta katedrale i priložene legende, za koju znamo da je djelo Temanzine ruke, gdje se jasno vidi da je riječ o istom duktusu. Temanzin rukopis nalazimo i na dvjema Silvestrijevim ilustracijama u vidu upisanih naziva crteža i brojeva, međutim, razvidno je da tamo glavni majstor intervenira samo utoliko što na crtežu označava predmete koji se nalaze u njegovim pisanim priložima što ih šalje Negriju.

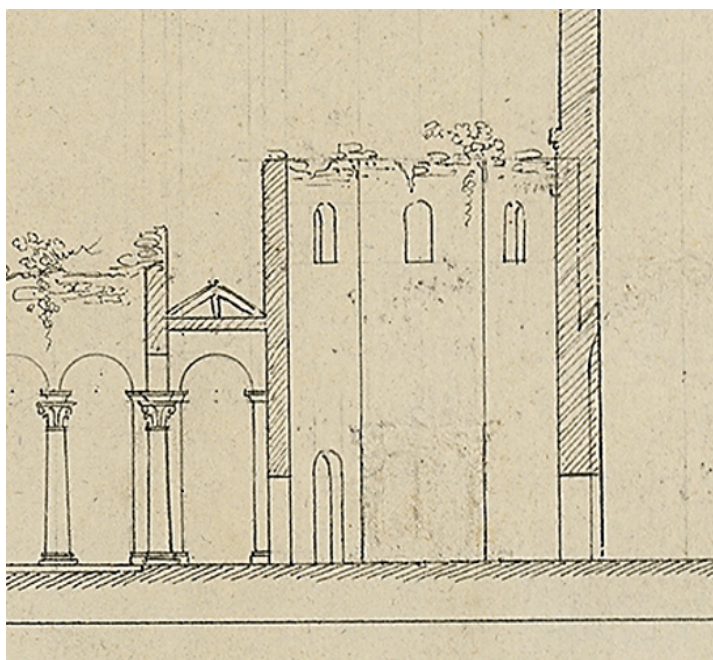
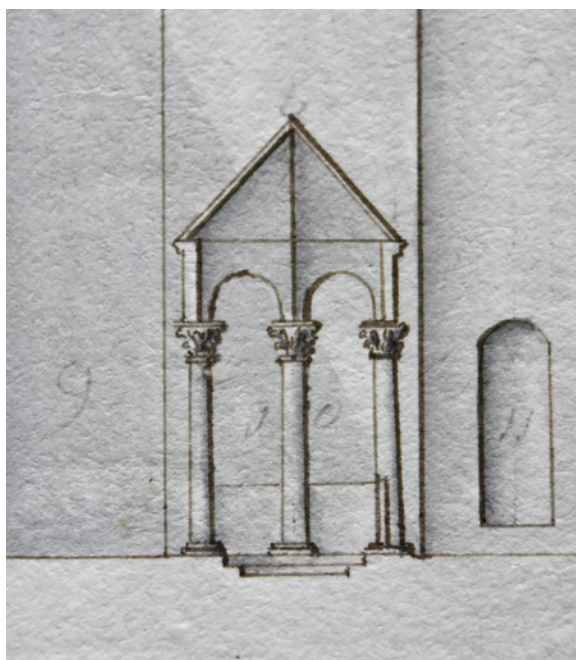
Kako je kopija Temanzina pisma datirana u 20. svibnja 1753., neposredno prije čega su najvjerojatnije nastali i Silvestrijevi crteži, može se konstatirati kako je ovdje riječ o najranijim znanim prikazima katedrale u Poreču. Do sada su se takvima smatrali oni arhitekta i važnog predstavnika francuskog neoklasicizma Léona Dufournyja (Pariz, 1754. – 1818.)³⁴ iz 1783. godine.³⁵ Kada se crteži međusobno usporede, Silvestrijevi su tehnički i umjetnički kvalitetniji od onih francuskog arhitekta.

10.
Prozori povišenog južnog bazilikalnog zida sa šiljatim završetkom, nakon 1440., Eufrazijeva bazilika, Poreč (foto: D. Tulić)

Windows of the raised southern wall of the basilica with pointed finials, after 1440, Euphrasian Basilica, Poreč

11.

Bernardo Silvestri, *Crtež s prikazom nadvratnika glavnog ulaza Eufrazijeve bazilike, dvaju tranzena, uzdužnog presjeka krstionice, atrija, bazilike, presvođene dvorane i celle trichore, detalj s prikazom ciborija*, Seminario Patriarcale di Venezia, Venecija (foto: D. Tulić)

Bernardo Silvestri, *Drawing of the Lintel of the Main Entrance of the Eufrasian Basilica, Two Transennas, the Longitudinal Section of the Baptistry, the Atrium, the Basilica, the Vaulted Hall, and the cella trichora*, detail with the ciborium, Seminario Patriarcale di Venezia, Venice

12.

Léon Dufourny, *Crtež uzdužnog presjeka zvonika, krstionice, atrija, bazilike, presvođene dvorane i celle trichore*, detalj s prikazom ciborija, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatikan

Léon Dufourny, *Drawing of the Longitudinal Section of the Bell Tower, the Baptistry, the Atrium, the Basilica, the Vaulted Hall, and the cella trichora*, detail with the ciborium, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican

Fino sjenčanje, koje na Dufournyjevim crtežima izostaje, doprinosi uvjerljivijem oblikovanju dubine prostora. K tomu, detaljniji su, što se može primijetiti usporedbom uzdužnih presjeka, gdje Temanzin pomoćnik naznačuje nekoliko elemenata koji na skicama francuskog arhitekta izostaju (sl. 9). To su, primjerice, razdjelni vijenac i dekorativni paneli koji su izrađeni u tehnici *opus sectile* ispod prozora u prezbiteriju ili pak prikaz štukom obloženih arkada što odvajaju glavni od bočnih brodova.³⁶ Upravo potonji detalj sugerira da je barokna obnova katedrale započela bar jedno desetljeće ranije nego što se do sada pretpostavljalo.³⁷ Ta se pretpostavka potvrđuje i u priloženoj legendi gdje se navodi da su termalni prozori u srednjem brodu u vidu „polumjeseca”, ali da su na crtežu zapravo prikazani u svojem izvornom obliku. Zanimljivo je, međutim, istaknuti način kako Silvestri ilustrira južnu stranu bazilike koja je jako stradala u potresu 1440. godine. Najviše je stradao povišeni južni zid srednjeg broda. Restauracijskim zahvatom koji je ubrzo uslijedio su umjesto prozora s oblim lukom, kakvi se nalaze na sjevernoj strani, umetnuti gotički koji se i danas mogu vidjeti, a razlikuju se od svojih pandana jer su uži i imaju šiljati završetak (sl. 10).³⁸ Međutim, Silvestri, po svemu sudeći, crta rekonstrukciju kako je taj zid mogao izgledati u vrijeme Eufrazija. Slično radi i kad prikazuje južni perimetralni zid, gdje naznačuje prozore za koje u legendi stoji da su u tom trenutku zazidani, kao i vrata za koja piše da vode u Kanoniku.³⁹ Također, prikazuje drvene grede otvorenog krovišta, a ne kasetirani strop kakav je bio nakon barokne restauracije katedrale.⁴⁰

Na uzdužnom Silvestrijevu crtežu svakako valja posebnu pozornost posvetiti ciboriju nad krsnim bazenom u baptisteriju. Prikazan je na šest stupova između kojih su postavljene ploče parapeta (sl. 11). Naime, osim na Dufournyjevim nacrtima gdje je ucrtan u tlocrtu i lagano olovkom ucrtan u uzdužnom presjeku (sl. 12), na svim kasnijim poznatim crtežima on nije prikazan.⁴¹ Porečki ciborij u krstionici najranije spominje novigradski biskup Giacomo Filippo Tomasini (Padova, 1595. – 1655.) 1646. godine, za koji kaže da je napravljen po uzoru na onaj u San Giovanni in Laterano u Rimu, no da je u ruševnom stanju.⁴² Također, pišući o ciboriju biskupa Mauricija iz krstionice novigradske katedrale, kazuje kako je izgledom isti kao onaj u porečkom baptisteriju.⁴³ Stoga se može pretpostaviti kako Silvestri zapravo djelomično

rekonstruirati njegov izgled te ga crta s krovom od tankih ploča u obliku šesterostrane piramide. Andrea Amoroso, kad piše o ciboriju u zgradi porečke krstionice početkom 20. stoljeća, u članku daje prikaz stupova za koje tvrdi da su stajali iznad krsnog zdenca te kazuje da su izgledom bili slični stupovima iz Eufrazijeve doba što su zatvarali prostor prezbiterija. Ta je pretpostavka dugo perzistirala u dijelu stručne literature.⁴⁴ Riječ je također o pilastrima što su srasli sa stupom, koji su danas izloženi u atriju, te je već uvjerljivo predloženo da su oni bili dio jedinstvene cjeline, odnosno da su svi izvorno činili oltarnu ogradu visokog tipa (sl. 13).⁴⁵ Crtež Temanzina pomoćnika, gdje se okolo piscine vide stupovi koji završavaju kružnim, a ne četvrtastim presje-

13.
Pilastri srasli sa stupom iz oltarne
ograde Eufrazijeve bazilike,
Eufrazijeva bazilika, Poreč
(foto: I. Puniš)

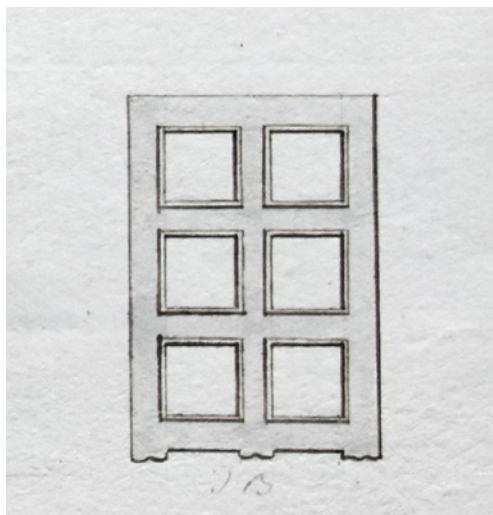
Pilasters fused with a column from
the altar railing of the Euphrasian
Basilica, Euphrasian Basilica, Poreč

14.

Bernardo Silvestri, *Crtež s prikazom nadvratnika glavnog ulaza Eufrazijeve bazilike, dvaju tranzena, uzdužnog presjeka krstionice, atrija, bazilike, presvođene dvorane i celle trichore, detalj s prikazom tranzene sa šest četvrtastih proboja*, Seminario Patriarcale di Venezia, Venecija (foto: D. Tulić)

Bernardo Silvestri, *Drawing of the Lintel of the Main Entrance of the Euphrasian Basilica, Two Transennas, the Longitudinal Section of the Baptistery, the Atrium, the Basilica, the Vaulted Hall, and the cella trichora, detail with a transenna with six square openings*, Seminario Patriarcale di Venezia, Venice

15.

Bernardo Silvestri, *Crtež s prikazom nadvratnika glavnog ulaza Eufrazijeve bazilike, dvaju tranzena, uzdužnog presjeka krstionice, atrija, bazilike, presvođene dvorane i celle trichore, detalj s prikazom tranzene s geometrijskim motivima što se preklapaju*, Seminario Patriarcale di Venezia, Venecija (foto: D. Tulić)

Bernardo Silvestri, *Drawing of the Lintel of the Main Entrance of the Euphrasian Basilica, Two Transennas, the Longitudinal Section of the Baptistery, the Atrium, the Basilica, the Vaulted Hall, and the cella trichora, detail with a transenna with overlapping geometric motifs*, Seminario Patriarcale di Venezia, Venice

kom dodatni je dokaz da Amorosovu tvrdnju treba u potpunosti odbaciti.⁴⁶ Nadalje, poznato je da su četiri stupa ciborija završila na oltaru svetih Maura i Eleuterija najvjerojatnije početkom šestog desetljeća 18. stoljeća.⁴⁷ Tu informaciju porečki biskup daje u pismu što ga šalje 22. ožujka 1756. godine Annibaleu degli Abatiju Olivieriju (Pesaro, 1708. – 1789.)⁴⁸, gdje piše kako je stanoviti P. Vitaliani, a ovdje je najvjerojatnije riječ o prirodoslovcu Vitalianu Donatiju (Padova, 1717. – Indijski ocean, 1762.)⁴⁹, napravio nekoliko godina prije „Catalogo di pietre piu singolari”.⁵⁰ U istom pismu donosi prijepis kataloga u kojem se, između ostalog, spominje kako su četiri stupa ciborija izrađena od *granito orientale* iz krstionice premještena na oltar svetaca zaštitnika katedrale.⁵¹ Oltar je potom u vrijeme biskupa Antonija Peteanija (Gorica, 1789. – Poreč, 1857.) premješten u tada izgrađenu kapelu Svetog Maura, a 1928. godine je demoliran s kapelom u jeku talijanske restauracije.⁵²

Na uzdužnom su prikazu osim presjeka bazilike i *celle trichore* još ucrtani nadvratnik glavnog ulaza porečke katedrale, s Eufrazijevim monogramom te brončanim kucicama koje su izvorno bile namijenjene da se na njih objesi zavjesa, nastao u 6. stoljeću.⁵³ Temanzi gotovo sigurno nije promaknula njegova sličnost s nadvratnicima glavnog ulaza crkve Sant' Apollinare in Classe te sjeveroistočnih vrata crkve San Vitale, no o paralelama koje je on zamijetio između porečke katedrale i ravenskih crkava bit će poslije u tekstu još riječi.⁵⁴ Također, na ovom su listu ilustrirane i dvije tranzene. Jedna od njih ima šest četvrtastih proboja (sl. 14), dok druga ima šprljke koji tvore motive geometrijskih likova što se preklapaju (sl. 15). Slabo vidljivi brojevi ispod ilustracija potonju u legendi definiraju kao dio prozora na krstionici, dok se za tranzenu s četvrtastim probojima navodi da je stajala na otvoru *celle trichore*. Međutim, na temelju ilustracije Augusta Selba i Augusta Antona Tischbeina iz 1842. godine (sl. 16) može se vidjeti da je tranzena, s tri para kvadratnih i parom segmentnih proboja, bila postavljena na prozoru krstionice, tako da je moguće kako je nesuglasje između brojeva na crtežu i legendi posljedica izmjena na koje Temanza u pismu upozorava kanonika Valentinija.⁵⁵ Pritom nema sumnje kako je i tranzena, koju Silvestri crta okrnjenu i naopako okrenutu, bila lučno zaključena. Na istočnoj obali Jadrana zasad su analogni primjeri zabilježeni samo u Puli i njezinoj okolini.⁵⁶ Takav tip rešetke datira se u 6. stoljeće, stoga se može zaključiti kako su ovakve tranzene postavljene na porečku katedralu u vrijeme Eufrazijeve obnove crkve. Štoviše, za razliku od pulskih crkava koje su imale kamene rešetke, iz Temanzine legende proizlazi kako su porečke bile napravljene od mramora, pa bi tako luksuzna oprema podupirala teoriju o velikoj važ-

16.
August Selb i August Anton Tischbein, *Atrij i krstionica Eufrazijeve bazilike*, iz zbirke litografija *Memorie di un viaggio pittorico nel Litorale austriaco* tiskane 1842. godine (foto: Austrijska nacionalna knjižnica, Beč)

August Selb and August Anton Tischbein, *The Atrium and the Baptistry of the Euphrasian Basilica*, from the collection of lithographs *Memorie di un viaggio pittorico nel Litorale Austriaco*, printed in 1842

17.
Tranzena na južnom zidu prvog
kata biskupske palače, Eufrazijeva
bazilika, Poreč (foto: I. Matejčić)

Transenna on the south wall of the
first floor of the Episcopal Palace,
Euphrasian Basilica, Poreč

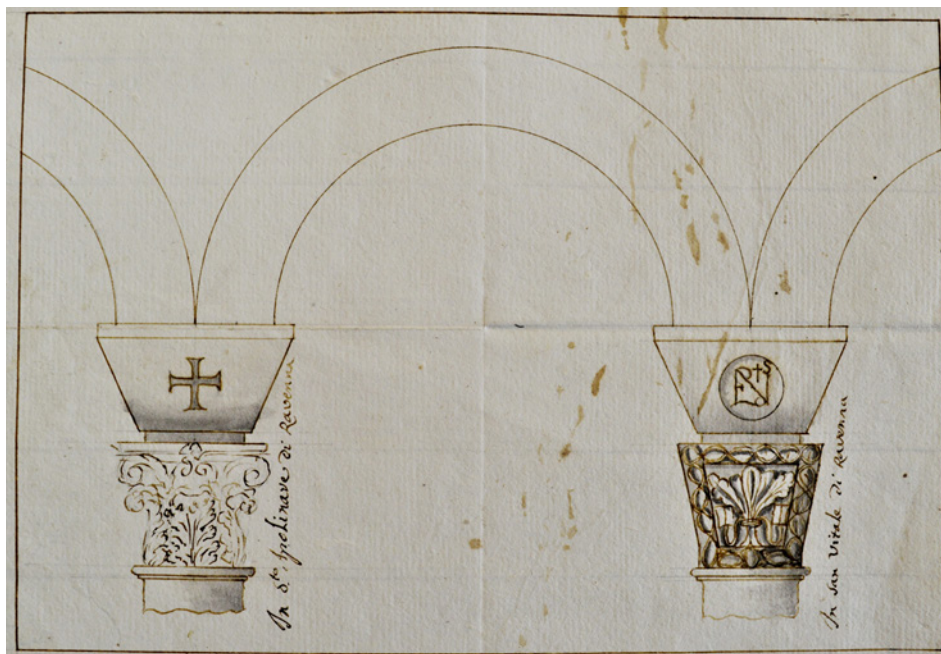
nosti ove stolne crkve, iako treba tu pretpostavku uzeti s oprezom jer su stariji autori nerijetko kvalitetni vapnenac opisivali kao mramor.⁵⁷ Kada je riječ o drugoj ucrtanoj tranzeni, ona tipološki nalikuje na prozorske rešetke biskupske palače što se datiraju u 6. stoljeće, od kojih se jedna nalazi in situ na južnom zidu prvog kata, a ulomci druge su nađeni unutar jednog prozora na istočnom zidu prvog kata (sl. 17).⁵⁸

Na drugom listu vidimo pak poprečni presjek bazilike. Nadopunjujući ga legendom, vidimo da je Silvestriju bilo važno prikazati poziciju biskupske katedre i subselija, panela izvedenih u tehnici *opus sectile*, prozora u istočnoj apside za koje se navodi da su imali mramorne tranzene, mozaika u kaloti glavne apside i natpisa ispod njega te dvije apside bočnih brodova s pravokutnim prozorima što su probijeni u 15. stoljeću.⁵⁹ Zanimljivo je da on pri crtanju, na uzdužnom i na poprečnom presjeku, potpuno ignorira, primjerice, drvena korska sjedala iz 15. stoljeća, što su se prostirala duljinom triju interkolumnija.⁶⁰ Ona se, međutim, mogu vidjeti u prostoru prezbiterija na Dufournyjevom presjeku bazilike. Stoga je razvidno kako su Temanzi i njegovu pomoćniku na obama crtežima u fokusu bile strukture i elementi za koje su smatrali da potječu iz Eufrazijeva doba. Štoviše, i na skici tlocrta se može vidjeti kako nisu prikazane dograđene kapele s južne strane, iako se u legendi navode uz opasku da je riječ o novijim zdanjima. Na uzdužnom presjeku još crta bazu stupova i kapitela, od kojih je prikazano njih četiri iz bazilike te jedan iz atrija. Lijepo laviranje ističe njihov plasticitet te je riječ o vizualno najumješnije dekoriranim elementima na dvama sačuvanim crtežima, koji su najčešće pobuđivali zanimanje kasnijih istraživača bazilike.⁶¹ Na ovom nacrtu nalaze se još prikazi katedre i Eufrazijeva monograma, ali i jedva vidljiva skica svitka. Može se pretpostaviti kako je na tom mjestu graver trebao upisati tekst legende ili zaobilježiti riječi s nekog spomenika povezanog s crkvom Eufrazijeva doba.

U drugom dijelu pisma od 20. svibnja 1753. Temanza iznosi opservacije u vezi s datumom nastanka porečke katedrale, koje je, po svemu sudeći, Negri potaknuo u želji da dođe do čim preciznijeg odgovora na pitanje kada je ona nastala jer upravo tih godina piše svoje povijesne radove.⁶² Poznato je da je jedna od njegovih glavnih misija bila napisati kroniku crkve i grada Poreča kako bi pokušao promijeniti u narodu duboko ukorijenjena vjerovanja za koja u nedatiranom pismu Annibaleu degli Abatiju Olivieriju kaže da su *miracoli senza fine, quali non hanno il minimo fondamento* i koja kod iole obrazovanih ljudi izazivaju samo smijeh i sažaljenje.⁶³ Jedno od njih, koje Negri eksplicitno spominje u pismu, bilo je i to da se smatralo kako je sveterimski car Oton I. (? , 912. – Memleben, 973.)⁶⁴ dao izgraditi katedralu u Poreču. Biskup je i sam naslutio da tomu nije tako, međutim, izgleda da je zatražio Temanzinu pomoć kako bi poblježe datirao zdanje. Stoga venecijanski arhitekt Negriju piše kako je porečka stolnica morala nastati u 6. stoljeću zbog sličnosti kapitela s onima iz ravenskih crkava tog doba, od kojih navodi: San Vitale, Sant'Apollinare in Classe, Sant'Apollinare Nuovo, San Giovanni (Evangelista) i Santissimo Spirito (Spirito Santo).⁶⁵ Kako bi uvjerio Negriju u točnost vlastitih tvrdnji, Temanza u pismu navodi da mu šalje skicu kapitela iz San Vitalea kako bi mogao usporediti oblik kapitela s onima u Eufrazijevoj bazilici. Čini se da se u Državnom arhivu u Rijeci čuva upravo ta skica (sl. 18) kojom je Temanza pokušao uvjeriti Negriju u točnost svoje tvrdnje, iako je na njoj uz kapitel iz San Vitalea dodan i kapitel iz Sant'Apolinarea.⁶⁶ Unutar ucrtanog pravokutnika nalaze se skicozno izvedeni kapiteli s impostima, što su povezani arkadom. Uz svaki se kapitel nalazi legenda, a rukopis kojim je napisana nedvojbeno povezuje ovo djelo s Temanzom. Za lijevi korintski kapitel „a lira” s impostom u kojem je prikazan reljefni grčki križ navedeno je kako je iz crkve Sant'Apollinare (Sant'Apollinare Nuovo). Drugi kapitel je košarastog tipa, oblika okrenute krnje piramide, s lotosovim i palminim listovima, a u impostu je ucrtan monogram ravnogorskog biskupa Vittorea. Dakle, venecijanski je arhitekt aludirao na veliku sličnost motiva kapitela iz San Vitalea s onima što se nalaze upareni na prvom, šestom i osmom stupu kolonade porečke katedrale (sl. 19).⁶⁷

18.
Tommaso Temanza, *Crtež s prikazom kapitela iz ravenskih crkava*, Državni arhiv u Rijeci, Rijeka (foto: M. Bolić)

Tommaso Temanza, *Drawing of Capitals from Churches in Ravenna*, State Archive in Rijeka, Rijeka

19.
Košarasti kapitel u obliku obrnute krnje piramide sa središnjim motivom triju lotosovih listova između palminih polulistova, Eufrazijeva bazilika, Poreč (foto: I. Puniš)

Basket-shaped capital in the form of an inverted truncated pyramid with a central motif of three lotus leaves between palm half-leaves, Euphrasian Basilica, Poreč

To je još jedan dokaz kako Temanza nije bio samo vrlo vješt inženjer i arhitekt, nego da je također jako dobro poznao povijest i teoriju arhitekture.⁶⁸ Posebno ovdje valja istaknuti da se prigodom izrada skica građevina te prigodom terenskog istraživanja koristio metodom komparacije. Kao što je prije ovdje istaknuto, Temanza je najvjerojatnije osobno izradio i skice katedrale u Poreču od kojih je sačuvan samo tlocrt, dok je njegov pomoćnik Silvestri, pod njegovim nadzorom i prema njegovim uputama, pripremio pet crteža što su gotovo sigurno trebali poslužiti kao ilustrativni materijal za Negrijeve studije koje je planirao objaviti. Nažalost, pronađena su samo dva, no riječ je o najranijim poznatim prikazima Eufrazijeve bazilike.

Prilozi**PRIOLOG 1**

Pismo Tommasa Temanze biskupu Gaspareu Negriju od studenog 1762. (pogreškom upisana 1763. godina)

A monsignore Negri Vescovo di Parenzo

Tommaso Temanza

Roma novembre 1763

Copia

Mi lusingo, che non sarà discaro a Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima la notizia del mio viaggio sino a Roma, ove io mi ritrovo con la moglie, (che le fa umilissima riverenza) sino dai quattro del cadente novembre. La mia partenza di Venezia fu il giorno diciotto settembre, e mi portai diritam.te a Firenze. Colà mi sono fermato venticinque giorni, nei quali ebbi aggio di vedere quella magnifica Città, e le tante belle cose che in essa vi sono. Di là partito feci un giro per le principali Città della Toscana, e da per tutto vidi cose degne di osservazione, e da per tutto profittai di qualche novella cognizione.

Quanto poi io sia contento di ritrovarmi in Roma, non occorre, che a lei il ridica, perché l'hà più volte veduta, e sà quanto magnifiche cose vi siano, e quanto vi sia da studiare, perché é amante, e studioso delle bellarti. Ogni giorno si vedon cose nuove e magnifiche. Quantunque le Fabriche antiche sian rovvinate in gran parte, c'è però molto da vedere, e molto d'apparare.

La prima visita ch'io feci fu al Pantehon, perché sapevo questo esser il solo pezzo antico, ché era rimasto intero. Mà che! Lo vidi impiastricciato, anzi rovinato nel secondo ordine da uno che qui fa professione d'Architetto. Costui con somma temerità (sotto il Pontificato di Benedetto XIV.) distrusse intieramente il secondo ordine interno spogliandolo degli antichi ornamenti, e di tanti preziosi marmi orientali, che lo adornavano. Sostituì ad essi un suo pasticcio di stucco, e che nulla hà che fare col bellissimo ordine delle magnifiche colonne, e Pilastrì corintj che vi stan sotto. E per rendere viepiù esecrabile il Sacrilegio, lo colorì a finti marmi, come presso noi si fa da Pasqua alle Botteghe di Salssicciaj. Benchè prima nè fossi prevenuto mi si agghiacciò il sangue, quando lo vidi; e in vece di dire dei Pater nostri scagliai mille maledizioni contro il Sacrilegio. Noi si dogliamo assaivolte dei Barbari, ché han distrutti tanti magnifici Edificij degli Antichi. Noi si preggiamo d'essere Italiani, e di vivere in un secolo il più illuminato, ed il più colto di tanti che furono in passato. E poi vediamo nella Capitale del Mondo, nel più bel fiore del Secolo commetterci di quei sacrilegij, che i Barbari stessi non hanno commessi. E gli è vero che gli ornati del secondo Ordine del Panteon non erano di quella scelta architettura, che sono quelli del primo. Erano però venerabili per la loro Antichità, ne più cattivi erano di quelli sostituitevi dal moderno Architetto. A suoi di Baldassare da Sciena fece un disegno per riordinare il predetto secondo ordine del Panteon: ed avrà fatta cosa degna di quel grand'Architetto chi egli era. Tuttavia non vi fu in quel felicissimo Secolo che avesse coraggio di porvi le mani.

Ma parmi, che la Signoria Vostra Illustrissima et Reverendissima mi chiegga: Chi fu mai il sacrilego Architetto? Io glielo dirò ben volentieri, perchè merita di vivere il nome di lui, come vive ancor per infamia il nome di quel ....., che in Efeso incendiò il celebratissimo Tempio di Diana. Chiamasi costui Paolo Pozzi di patria Fiorentino, e di professione distruttore delle Antichità piú rispettabili del Mondo.

Or vegga Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima come oggi si stà d'Architetti in Roma, e quanto poco Sale in Zucca, in proposito delle bellarti, hanno quelli, che presiedono ai piú rispettabili monumenti dell'Antichità. Papa Benedetto XIV. di gloriosa

ricordanza non fù a tempo, per quello si dice, di riparare al gravissimo danno; perche prima fù fatto il Pasticcio che a lui nè arrivasse la notizia. Ma non piú di questo, perchè è troppo dolorosa Illiade, perchè peggia, come fà ella le Antichità.

Io starò qui sino a Quadragesima. Poi passerò a Napoli, e di là divagherò per Pozzuolo, Baje e Portici, e mi restituirò in Roma per settimana santa e dopo Pasqua prenderò la Via di Loretto, e Bologna, ove mi fermerò qualche Settimana per restituirmi in Maggio alla Dominante!

Se qui posso servirla, non mi tenga privo de' suoi Commandamenti, mentre niente piú bramo, che darle testimonij del mio riverendissimo ossequio.

PRILOG 2

Kopija pisma Tommasa Temanze biskupu Gaspareu Negriju od 20. svibnja 1753.

20 Maggio 1753

Copia di Lettera scritta da Tommaso Temanza a monsignore Negri Vescovo di Parenzo nell Istria

Il giorno stesso, che arivò in Venezia il Signore Canonico Valentini, Bernardo aveva terminati li disegni di codesta Basilica Cattedrale e riformati in quella maniera che a me è paruta la Migliore. Ad esso Signore Canonico ho spiegati i mottivi, per li quali ho creduto di riformarli, e di agigner loro una quinta tavola, che rappresenti il fianco esterno del Tempio. Gli ho pure letto l' indice delle tavole, e reso gli ho ragione di molte alterazioni fattevi, e nelle parole, e nel ordine delle cose. Nel che ho fatto uso di quella libertà, che Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima mi ha donato, e che io le restituisco, perche cambi e cancelli tutto ciò che a lei non piacesse. Il mio costume e di dire ingenuamente quello io sento e di rassegnarmi poi all'altrui giudizio. Esso Signore Canonico dunque rappresenterà alla Signoria Vostra Illustrissima et Reverendissima le cose da me detteli. E perche fermamente credo ch'egli farà ciò di proposito così mi diopenso di ridurle in questa mia lettera. Però in sussidio della memoria di lui, unirò ai disegni li primi scartafacci, che io scrissi, per riformare le tavole. Con questa alla mano potrà ridursi a memoria le cose da me detteli, e rendere a lei quelle ragioni, che io gli resi stando qui al mio Tavolino.

Di una cosa però quantunque scritta, anche in quei miei scartafacci, voglio qui farne parole, riputandola di qualche preggio. Ella si ricorderà che di qui le ho scritto, aver io fatta un osservazione, che potrà fincheggiare l'asserto di lei; il qual è che la fabrica di codesta Basilica sia opera del VI. Secolo. Eccola qui. Sopra li Capitelli delle colonne si della Basilica che dell'Atrio vi è un peduccio o sia falso architrave / ed è quella parte, nella quale sono scolpiti li monogrammi, e le croci / su di cui sono impostati gli archi. Quel peduccio, o sia falso architrave caratterizza il gusto dell'Architettura del VI. Secolo. Eche sia vero: in Ravenna nel tempio di San Vitale, e nelle Basiliche di Sant'Apollinare in Classe, di Sant'Apollinare nuovo, di San Giovanni, e di Santissimo Spirito, opere tutte del VI. Secolo, sonvi gli stessi peducci, che sopra i capitelli di codesta Basilica di Parenzo si vedono. Anzi nei peducci nel primo ordine di colonne in San Vitale, sonvi Scolpiti monogrammi, come in codesti si osservano. In quelli poi del secondo ordine, e negli altri delle sopranominate Basiliche sonvi scolpiti croci, come in codesto Atrio di questo confronto Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima ne stia sicura. Voglio però a maggior conforto di lei strasmetterle un picciolo schizzo di un capitello col peduccio sopra, come sta in S. Vitale di ravenna. In esso ravviserà che anche la forma del capitello e molto simile ad alcuni di quelli della Nostra Basilica. Ma perche non basta all'assunto di lei mostrare, che quei peducci si usassero nel VI. Secolo se anche non si

prova che nei secoli susseguenti non fosser più in uso; così avvertirò, che in quel poco di antico che vi resta nel Duomo di Murano, opera a mio giudizio dell'VIII. Secolo, e per quel molto che si vede in questa Chiesa di San Marco opera del IX. / e non del X. come comunemente si tiene / non più usavansi quei peducci, ma gli archi s'impstavano sopra gli abbachi dei capitelli. E da ciò si rimarcano i gradi di decadenza dell'architettura. Imperoche da prima non s'impstavano gli archi che sopra l'intiero sopraornato delle colonne / cioè architrave, freggio e cornice / come nel tempio di Baccho in Roma: poi sopra il solo architrave, come nel maggior procinto del tempio di Fauno pure in Roma, e come nel nostro tempio di Parenzo, ed in quelli di Ravenna si osserva. Finalmente sul solo capitello, come si vede nel duomo di Murano, ed in questo nostro celebre tempio di San Marco; il quale uso continuò sino al Secolo XIV. Ma ormai ho vergate tutte e quattro Le faccie del foglio. Terminerò dunque la lettera pregandola di perdonarmi se troppo mi avessi arrogato e se di troppo ingannato mi fossi ella sarà giudice e Maestro.

PRILOG 3

Legenda što je Tommaso Temanza prilaze biskupu Gaspareu Negriju uz kopiju pisma od 20. svibnja 1753.

Tavola I.

Pianta della Basilica, et di altare fabbriche adiacenti

1. Tribuna
2. Ciborio
3. Cattedra del Vescovo
4. Sedili
5. Presbiterio
6. Navata di mezzo
7. Vestigie dell antico Coro
8. Navate Laterali.
9. Porta antica, per cui s'entra entrava in Canonica, ora otturata
10. Capella del Santissimo Sacramento
11. Capela, ovè l'Altare de Santi Martiri Demetrio e Giuliano.
12. Porta, per cui si entra nella Sagrestia, et in altre fabbriche vicine
13. ~~Altra~~ Stanza a Volta
14. ~~Altra~~ Detta con due tribune
15. ~~Stanza~~ Altra con tre tribune; con ed altra simil fabbrica di sopra
16. Porta maggiore
17. Porte Laterali
18. Portico
19. Atrio
20. Batisterio antico
21. Urna del Batisterio
22. Porta che conduce al Campanile
23. ~~Campanile m~~

- A. Capella del Santissimo Rosario
- B. Capella del Crocifisso
- C. Campanile

} tutte opere moderne

Tavola II. ~~Foglio per lungo della Basilica dalla parte Australe~~

A ~~Taglio della~~ per Lungo della Basilica

1. Tribuna
2. Ciborio
3. Balconi delle Navate Laterali, ora otturati
4. Muro della Navata di mezzo anticamente ornato di stucchi
5. Balconi della Navata di mezzo com' erano anticamente: ora sono ... sonvi sostituite alcune mezze lune
6. Porta otturata, per cui s'entrava in Canonica
7. Porta maggiore
8. Portico
9. Atrio
10. Batisterio
11. Ciborio
12. Imposta di marmo traforata ferma nei balconi del Batisterio
13. Altra imposta di marmo traforata ferma ~~in uno delli balconi~~ nel balcone del piccolo edificio accanto alla Tribuna della Basilica
- ~~14. Monogramma scolpito nel peduccio~~
14. Campanile
  - B Taglio della Basilica di fronte alla Tribuna
  1. Cattedra del Vescovo
  2. Sedi di marmo
  3. Cero ornato di un raro commesso di marmi antichi
  4. Balconi in pavato difesi da imposte di marmo traforate
  5. Lista sotto il mosaico, nella quale si leggono alcuni versi
  6. Mosaico antico. Vedi Tav. IV.
  7. Due tribune minori

Tavola III.

1. Cattedra del Vescovo delineata in forma maggiore di quella rappresentata nella Tavola II. ~~al numero Lettera B No. 1.~~
2. Base delle colonne della Basilica
3. Quattro diverse maniere de' capitelli delle colonne suddette
4. Peduccio, o sia falso-architrave sopra cadauno dei capitelli, e monogramma in esso scolpito
5. Lo stesso monogramma in forma maggiore
6. Capitello delle colonne dell Atrio
7. Peduccio, o sia falso-architrave sopra di esso, con La croce scolpitavi nel mezzo

Tavola IV.

Antico mosaico nella volta della Tribuna maggiore

Tavola V.

A Fianco della Basilica verso Settentrione

1. Ingresso Laterale ~~dell Atrio~~ del Portico
  2. Muri esterni delle Navate
  3. Esterno della Tribuna
  4. Stanze terrene del piccolo edificio sul fianco della Basilica
  5. Stanze in solajo dello stesso
  6. Esterno dell Atrio
  7. Esterno del Batisterio
- B. Ornamento della Porta maggiore
1. Pianta degli stipiti 2. Monogramma 3. Uncini di Bronzo ove anticamente s'attaccavano i veli.

BILJEŠKE

¹ O Tommasu Temanzi vidjeti u: ELENA GRANUZZO, Temanza, Tommaso, u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 2019., https://www.treccani.it/enciclopedia/tommaso-temanza_%28Dizionario-Biografico%29/ (posjećeno 3. lipnja 2022.) s prethodnom literaturom. Ovdje valja osobito istaknuti knjigu iste autorice *I libri di Tommaso Temanza: cultura di un architetto veneziano del Settecento* iz 2012. te dva opsežna članka Massima Faville i Ruggera Rugola objavljena 2008. i 2011. u *Studi Veneziani* (vidi bilj. 10).

Istraživanje za ovaj rad sufinancirali su Hrvatska zaklada za znanost putem *Projekta razvoja karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti* te Sveučilište u Rijeci putem projekta *Barokna Rijeka* (uniri-human-18-85 1219). Zahvaljujem prof. dr. sc. Nini Kudiš i izv. prof. dr. sc. Damiru Tuliću na savjetima i sugestijama što su mi ih dali pri pisanju ovog teksta. Također, veliku zahvalu dugujem Massimu Favilli i dr. sc. Ruggeru Rugolu koji su me nesebično uputili na arhivske dokumente u Seminario Patriarcale di Venezia, kao i izv. prof. dr. sc. Ivanu Matejčiću što je sa mnom podijelio svoje znanje o Eufrazijani i na više me mjesta u članku savjetovao pri interpretaciji materijala.

² Gaspare Negri posvećen je 1732. godine za novigradskog biskupa, a 1742. preuzima porečku stolicu gdje ostaje do svoje smrti. Dosad su se brojni autori i raniji kroničari dotaknuli ličnosti i aktivnosti Gaspara Negrija, a ovdje se čitatelja upućuje na najvažnije studije poredane kronološki od starijih prema najnovijima: IVAN GRAH, Izvještaji porečkih biskupa Svetoj Stolici (1588-1775), *Croatica Christiana periodica*, 7/12 (1983.), 1–47; IVAN GRAH, Izvještaji novigradskih biskupa Svetoj Stolici 1588. - 1808. (II. dio), *Croatica Christiana periodica*, 10/17 (1986.), 113–147; BRANKA ANTONIĆ, Oporuka porečkog biskupa Gašpara Negrija (1742.-1778.), *Vjesnik Istarskog arhiva*, 6-7, 1996.-1997. (2001.), 323–340; VIŠNJA BRALIĆ, I dipinti ritrovati della cattedrale parentina, *Saggi e memorie di storia dell'arte*, 30, 2006. (2008.), 163–179; ENRICO LUCCHESI, Gaspare Negri vescovo di Cittanova e Parenzo, un mecenate del Settecento in Istria, *Saggi e memorie di storia dell'arte*, 30, 2006. (2008.), 289–304; ENRICO LUCCHESI, I santi Mauro ed Elutterio a Parenzo: l'incisione per le litanie del 1759., *Atti e memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, 108 (2008.), 157–165; LINDA BOREAN, Collezionisti e opere d'arte tra Venezia, Istria e Dalmazia nel Settecento, *Annales. Series historia et sociologia*, 20/2 (2010.), 323–330; ANDREA MARCON, Eccole tutte le novelle letterari: Gaspare Negri e la biblioteca di Nicolò Giacomo di Maniago, *Atti dell'Accademia San Marco di Pordenone*, 13-14 (2012.), 807–854; IVAN MATEJČIĆ, Dvije crteže za profesora Rapanića, u: *Munuscula in honorem Željko Rapanić: Zbornik povodom osamdesetog rođendana/Festschrift on the occasion of his 80 th birthday*, (ur. Miljenko Jurković, Ante Milošević), Zagreb/Motovun, 2012., 327–340.

³ Elena Granuzzo napominje kako je umivaonik u međuvremenu doživio znatnu preinaku. ELENA GRANUZZO (bilj. 1, 2012.), 90; KATIA MARTIGNAGO, Scalfarotto, Giovanni, u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 2018., https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-scalfarotto_%28Dizionario-Biografico%29/ (posjećeno 12. lipnja 2022.); PAOLA ROSSI, *Giovanni Marchiori alla*

Scuola Grande di San Rocco e le altre opere veneziane, Venezia, 2014., 101–103. Moguće je da je uz sam umivaonik Temanza projektirao i prostor u kojem se on nalazi, odnosno pretpostor sakristije.

⁴ ENRICO LUCCHESI (bilj. 2, 2006. /2008./), 289–300. Lucchese ovom prigodom s imenom biskupa Negrija povezuje i narudžbu slike Giambattiste Pittonija (Venecija, 1687. – 1767.) što se nalazi na lijevom bočnom oltaru u bujskoj crkvi Svete Marije od Milosrđa. Ipak, nju bi valjalo izdvojiti iz korpusa umjetnina što ih je ovaj prelat naručio te je vrlo izgledno da je to učinio njegov nasljednik na novigradskoj stolici Marino Bozzatini (1742. – 1754.). Prva je to pretpostavila Višnja Bralić 2006. godine potkrijepivši svoju hipotezu činjenicom da se Bozzatini dao pokopati ispred oltara na kojem je pala smještena. K tomu, Višnja Bralić smatra da je na slici prikazan sv. Alojzije Gonzaga u liku mladog prezbitera te da je on zapravo povezan s didaktičkim aktivnostima Marina Bozzatinija. K tomu, priklonila se mišljenju France Zave Boccazzi koja je predložila dataciju slike u prvu polovicu petog desetljeća 18. stoljeća. U kasnijim tekstovima Bralić se udaljava od hipoteze da je Bozzatini sudjelovao u narudžbi pale i približava se Luccheseovoj ideji da je ipak Negri za nju zaslužan. Lucchese svoju pretpostavku temelji na reputaciji Gasparea Negrija, odnosno njegovoj umješnosti da pribavi rad istaknutog venecijanskog slikara kakav je Giambattista Pittoni te koji se nalazi svega stotinjak metara udaljen od ostalih djela što ih je isti biskup po svoj prilici naručio za prezbiterij neslužbene konkatedrale u Bujama. On, nadalje, predlaže da se na slici uz svetog Maksima nalaze sveti Hermagora i Fortunat što povezuje s Negrijevim pastoralnim ambicijama. Marin Bolić pak u skedi objavljenoj 2020. godine ponovno približava narudžbu ove pale biskupu Bozzatiniju. On predlaže da je bujska slika kronološki vrlo bliska *Martiriju svete Ursule* iz istoimene crkve u Bresciji što je nastala oko 1748. godine. Pittonijevu bi bujsku palu slijedom toga trebalo datirati u drugu polovicu petog desetljeća 18. stoljeća. Jasenka Gudelj suglasna je da je Bozzatini posredovao pri narudžbi slike te potkrepljuje svoj stav mišljenjem da se ona nalazi na oltaru gdje se čuvaju relikvije svetog Deodata, na što upućuje natpis CORPUS SANCTI/DEODATI MARTYRIS na stipesu. Štoviše, smatra da je upravo sveti Deodat prikazan kao mladi golobradi svećenik pored svetaca zaštitnika biskupije – Maksima i Pelagija. S obzirom na to da je biskup Negri tridesetih godina 18. stoljeća zabranio štovanje kulta svetog Deodata jer nije bio kanoniziran prema rimskom martirologiju, Gudelj smatra da je malo vjerojatno da je baš on naručio djelo s prikazom tog svetca. Nasuprot tomu, Bozzatini je poticao praksu štovanja svetog Deodata te je čak za to, uz potporu kanonika i drugih vjernika, 1746. godine tražio dozvolu pape Benedikta XIV. O ovoj problematici vidjeti: VIŠNJA BRALIĆ, Sv. Ana sa sv. Maksimom, sv. Alojzijem Gonzagom i nepoznatim biskupom, u: *Slikarska baština Istre* (ur. Višnja Bralić, Nina Kudiš Burić), Zagreb/Rovinj, 2006., kat. 24, 124–127; ENRICO LUCCHESI, Ermagora e Fortunato nella pala di Giambattista Pittoni a Buje d'Istria, *Arte in Friuli Arte a Trieste*, 26 (2007.), 271–276; ENRICO LUCCHESI, Istria e Dalmazia, u: *La pittura nel veneto. Il Settecento di Terraferma* (ur. Giuseppe Pavanello), Milano, 2011., 422–423; VIŠNJA BRALIĆ, Sveta Ana sa Svecima, u: *Sveto i profano: slikarstvo tali-*

janskoga baroka u Hrvatskoj (ur. Radoslav Tomić, Danijela Marković), Zagreb, 2015., 29, 55, kat. 38, 200–203. MARIN BOLIĆ, *Giambattista Pittoni, Sveta Ana sa svecima*, <https://donart.uniri.hr/djela-i-narucitelji/slikarstvo/giambattista-pittoni-sveta-ana-sa-svecima/> (posjećeno 28. svibnja 2022.); JASENKA GUDELJ, *Il cerimoniale e la storia: le committenze del vescovo Marino Bozzatini (1742-1754) a Cittanova e Buie*, u: *MENS ACRIS IN CORPORE COMMODO. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana Ivana Matejčića/Festschrift in Honour of the 70th Birthday of Ivan Matejčić* (ur. Marijan Bradanović, Miljenko Jurković), Zagreb, 2021., 423–437, 424–427.

⁵ Biblioteca del Seminario Patriarcale di Venezia (nadalje: BSPVE), kutija 314, svezak 5, oznaka 19. Temanza u skici pisma navodi da će ugostiti biskupa kad dođe u Veneciju kako najbolje bude mogao.

⁶ BSPVE, kutija 314, svezak 5, oznaka 19. Nažalost, u dosadašnjem istraživanju nije bilo moguće utvrditi tko je bio Anibale Capello.

⁷ Izgradnju nove župne crkve Svete Eufemije inicirali su 1720. godine građani Rovinja te se pet godina poslije počelo s izvođenjem radova, a dovršena je 1736. godine. Posao je povjeren venecijanskom arhitektu Giovannijsu Dozziju. Zanimljivo je ovdje istaknuti kako je 1724. godine odbor za izgradnju crkve odabrao baš Giovannijsa Scalfarotta za izradu projekta, međutim, njegove su zamisli bile drukčije od želja građanstva, biskupa i članova Bratovštine Svetog Sakramenta zbog toga što je on predvidio djelomično ili potpuno rušenje već postojećih građevina te nije pristao na modifikaciju plana. Stoga, u konačnici nije prihvaćen njegov prijedlog. Više o izgradnji crkve Svete Eufemije vidjeti u: VLADIMIR MARKOVIĆ, *Crkve 17. i 18. stoljeća u Istri - tipologija i stil*, Zagreb, 2004., 110–118; VLADIMIR MARKOVIĆ, *Crkva sv. Eufemije u Rovinju - između projekta i izgradnje*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 36, 1 (1996.), 263–270. Komemorativne medalje izlivena su u zlatu, srebru te u bronci. Dva zlatna primjerka bila su namijenjena biskupu Negriju te gradskom potestatu, srebrni su bili rezervirani za važnije uzvanike, a brončani, kojih je bilo najviše, za svekoliko pučanstvo. Na medaljama su prikazani sveti zaštitnici Rovinja: s lijeve je strane sveti Juraj koji pobjeđuje zmaja, dok je na desnom dijelu sveta Eufemija s modelom grada i palminom granom u rukama te lavovima uz njezine noge. Na aversu teče natpis „S(ANCTVS) GEORGIVS S(ANCTA) EVPHEMIA RVBINI PP”, u egzergu je iskucano „ROMAE”, dok je na reversu upisano „TEMPLVM SS MM GEORG(II) ET EVPHEM(IAE) RVBINEN(SIVM) LARGIT(IONE) RENOVATVM GASPARDENIGRIS EP(ISCOPVS) PARENTIN(VS) CONSACRA(VIT) A(NNO) D(OMINI) MDCCLVI”. ARSANTIQUA, *The Serenissima Collection - History of Venice through Medals*, 3, London, 2003., kat. 75, 120; MARCO TAMARO, *Le Città e le Castella dell'Istria*, Trieste, 2, 1893., 220. Jedna brončana medalja danas se čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu (inventarni broj: 11.104), a nekoliko ih se recentno pojavilo i na dražbama različitih aukcijskih kuća. Da su medalje što obilježavaju posvetu crkve Svete Eufemije gotovo od samog njihova nastanka privlačile pozornost kolekcionara i institucija, potvrđuje činjenica da se u zbirci Angela Bottarija nalazio jedan brončani primjerak. Bottari je posjetio Istru i Dalmaciju sredinom sedamdesetih godina 18. stoljeća te je vjerojatno tada medalju i pribavio. Mogu-

će da je – baš poput Alberta Fortisa (Padova, 1741. – Bologna, 1803.) – Bottari putovao pod pokroviteljstvom Johna Strangea (Barnet, 1732. – Ridge, 1799.), engleskog diplomata u Veneciji koji se zanimao za geologiju i arheologiju. Sačuvana korespondencija između dvojice svjedoči da je Bottari engleskom otpravniku u Mletačkoj Republici imao potrebu protumačiti da je Fortis napravio dobru knjigu, no da joj nedostaju arheološki i numizmatički dio. Na koncu, poznato je da je zbirka slika Gaspara Negrija završila u Strangeovu vlasništvu nakon biskupove smrti 1778. godine te ne treba isključiti mogućnost da je možda baš Angelo Bottari bio poveznica između već ostarjelog glavara porečke dijeceze i engleskog diplomata. ANDREA RUBBI, *Segue il catalogo di medaglie italiane possedute dal sig. ab. Angelo Bottari di Chiozza: fatti memorabili*, u: *Elogi Italiani*, 10, Venezia, 1782., bez paginacije; ŽARKO MULJAČIĆ, *Putovanje Angela Bottarija u Dalmaciju (1775)*, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, 26 (1979.), 15–24, 18–19; IVAN MIRNIK, *Medalja u Hrvatskoj: 1700-1900.: katalog izložbe* (ur. Ivan Mirnik), Zagreb, 1981., kat. 105, 20; IVAN MIRNIK, *Umjetnost medalje u priobalnoj Hrvatskoj od 15. stoljeća do 1818.*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 36, 1 (1996.), 361–379, 371; LUCA CIANCIO, *A calendar of the correspondence of John Strange, F.R.S.: (1732-1799)*, London, 1995., 11–38; LINDA BOREAN (bilj. 2), 325; RAFFAELE NEGRINI STUDIO NUMISMATICO, *Asta di Monete Classiche, Estere, Zecche Italiane, Medaglie, Casa Savoia*, 40, Milano, 2015., kat. 1076, 186; CATALOGO DI NUMISMATICA - LAMONETA.IT, *Cons. Duomo SS. Giorgio e Eufemia a Rovigno (Medaglia)*, <https://numismatica-italiana.lamoneta.it/moneta/W-ME492A/3> (posjećeno 25. lipnja 2022.), CATALOGO DI NUMISMATICA - LAMONETA.IT, *Chiesa di Sant'Eufemia a Rovigno -V1545 (Medaglia)*, <http://numismatica-italiana.lamoneta.it/moneta/W-MX495B/10>, (posjećeno 25. lipnja 2022.). Također, zna se iz sačuvane obilne korespondencije da je jednu komemorativnu medalju u čast posveti crkve Svete Eufemije biskup Gaspare Negri poklonio Annibaleu degli Abatiju Olivieriju (Pesaro, 1708. – 1789.) u veljači 1757. godine, a primjerci brončanih medalja navode se još u katalozima passioniranih numizmatičara poput Josepha Franza Appela (Beč, 1767. – 1834.), Carla Morbia (Novara, 1811. – Milano, 1881.) te Prospera Rizzinija (Cazzago San Martino, 1830. – Brescia, 1918.), koji je sastavljao popis u funkciji ravnatelja Musei Civici di Brescia. JOSEPH APPEL, *Münzen und Medaillen der Republiken, Städte, Ortschaften, Gymnasien etc. aus dem Mittelalter und der neuern Zeit*, 2, Wien, 1829., kat. 2874, 800; CARLO MORBIO, *Catalog einer Sammlung italienischer Munzi aller Zeiten, so wie von Bronzemedailen der besten italienischen Meister des XV. und XVI. Jahrhunderts und italienischen Medaillen verschiedener Jahrhunderte*, München, 1882., kat. 4105, 357; PROSPERO RIZZINI, *Illustrazione dei civici musei di Brescia: medaglie*, 2/2, Brescia, 1892., kat. 650, 51; GIUSEPPE PICCIOLA, *Alcune lettere inedite di monsignor Gaspare Negri vescovo di Parenzo*, u: *Miscellanea di studi in onore di Attilio Hortis*, 1910., 691–717, 711; ROBERTO PANCHERI, *Le private passioni di un "dilettante": Luigi de Campi committente d'arte, pittore e collezionista*, u: *Luigi de Campi (1846-1917). Ricerca archeologica e tutela dei monumenti nel Trentino asburgico* (ur. Lorenza Endrizzi, Roberto Pancheri), Trento, 2018., 163–188, 171, f. 49.

⁸ BSPVE, kutija 314, svezak 5, oznaka 49.

- ⁹ *Il di Lei Cugino se la passa sempre in Casa con qualche incomodo causato, per quanto si crede, dal troppo uso, che fa del vino; e in verità, che dubito, che egli non abbia assai lunga vita.* Biblioteca del Museo Correr di Venezia (nadalje: BMCVE), Epistolario Moschini: Negri Gaspare (Vescovo di Parenzo), pisma Gaspara Negrija upućena Tommasu Temanzi, oznaka 7.
- ¹⁰ BSPVE, kutija 314, svezak 5, oznaka 44. Na pismu stoji da je ono poslano u studenom 1763. godine, međutim, po svemu sudeći, došlo je do pogreške pri navođenju datuma jer se iz druge publicirane Temanzine korespondencije zna da je na put otišao godinu dana prije. MASSIMO FAVILLA, RUGGERO RUGOLO, Giunta temanziana: la chiesa della Maddalena, un arciprete veronese, Pierre-Jean Mariette e i saluti a Giacomo Quarenghi in partenza per la Moscovia, *Studi veneziani*, 2010. (2011.), 279–345, 290; MASSIMO FAVILLA, RUGGERO RUGOLO, Un'architettura di "scientifica semplicità": Tommaso Temanza e la chiesa della Maddalena, *Studi veneziani*, 2008. (2009.), 203–282, 255–256, f. 175., 266; GIOVANNI GAETANO BOTTARI, STEFANO TICOZZI, *Raccolta di lettere sulla pittura, scultura ed architettura scritte da' più celebri personaggi dei secoli XV, XVI, e XVII*, 8, 315.
- ¹¹ Riječ je o publikaciji *Notizie Intorno Alla Persona E All'opere Di Tommaso Temanza, Architetto Veneziano*, koju je 1830. godine objavila tipografija Fracasso. Iz posvete venecijanskom liječniku Francescu Enricu, istaknute u uvodu iz pera Lorenza Fracassa, doznajemo kako je Francesco Negri rukopis ovog rada zgotovio do ožujka 1811. te ga pročitao 14. ožujka iste godine u venecijanskoj Accademiji de' Filareti. Njega je Fracassu ustupio venecijanski kroničar Emmanuele Antonio Cicogna koji je naslijedio velik broj rukopisa Francesca Negrija nakon njegove smrti. FRANCESCO NEGRI, *Notizie Intorno Alla Persona E All'opere Di Tommaso Temanza, Architetto Veneziano*, Venezia, 1830., posveta, 20–21; MICHELE GOTTARDI, Negri, Francesco Vincenzo, u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 2013., https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-vincenzo-negri_%28Dizionario-Biografico%29/ (posjećeno 3. lipnja 2022.).
- ¹² FRANCESCO NEGRI (bilj. 11), 20–21.
- ¹³ LOREDANA OLIVATO, Un viaggio a Roma: Tommaso Temanza e Pietro Antonio Novelli, u: *Venezia Settecento*, (ur. Božena Anna Kowalczyk), Cinisello Balsamo, Milano, 2015., 137–141, 140.
- ¹⁴ BSPVE, kutija 314, svezak 5, oznaka 44. U Bologni je tom prigodom, 4. svibnja 1763. imenovan članom Accademije Clementine. ELENA GRANUZZO (bilj. 1, 2019), https://www.treccani.it/enciclopedia/tommaso-temanza_%28Dizionario-Biografico%29/ (posjećeno 4. lipnja 2022.).
- ¹⁵ Primjerice, valja istaknuti kako je Temanzina crkva posvećena Mariji Magdaleni u Veneciji bila na meti kritika jer je podsjećala na Panteon, odnosno smatrana je suviše sekularnom građevinom. MANLIO BRUSATIN, *Venezia nel Settecento: stato, architettura, territorio*, Torino, 1980., 224; MASSIMO FAVILLA, RUGGERO RUGOLO (bilj. 10 2008. /2009./), 206–207.
- ¹⁶ Temanza zamjera Posiju da je s galerije Panteona dao u cijelosti otući antičke ornamente i orijentalni mramor, zamijenivši ga pastišem od štuka. Štoviše, navodi kako ga je Posi obojio da nalikuje na lažni mramor te zajedljivo dodaje da izgleda poput proizvoda kobasičara što se izrađuju u njegovu rodnom kraju za vrijeme Uskrsa. Napominje da mu se krv sledila u žilama nakon što je vidio restauraciju koju u pismu naziva svetogrđem te je zbog neugodnog iznenađenja opsovao umjesto da izmoli Očenaš. Zanimljivo je da venecijanski arhitekt u pismu ne spominje odmah ime Paola Posija, već pri njegovu kraju anticipira Negrijevu radoznalost da dozna o kome je riječ te dodaje da će sa zadovoljstvom podijeliti taj podatak s njim zbog toga što arhitektovo ime treba ostati upamćeno i osramoćeno, baš poput onoga koji je zapalio slavni Dijanin hram u Efezu. Dakako, sijenskog arhitekta ovdje uspoređuje s Herostratom koji je 356. godine prije Krista podmetnuo požar u hramu što je bio posvećen grčkoj božici Artemidi, odnosno Dijani prema rimskom nazivlju, u Efezu sa željom da bude vječno upamćen. Znakovito je da ni sam Temanza, poštujući tradiciju i iskazujući temeljito klasično obrazovanje, u pismu ne spominje izriekom Herostratovo ime, već stavlja točkice umjesto njega kako tobože ne bi doprinio izgrednikovu naumu. Konačno, pri otkrivanju Posijeva identiteta biskupu Negriju, Temanza sijenskom arhitektu dodjeljuje titulu razarača najistaknutijih antičkih spomenika na svijetu te ovu temu zaključuje riječima kako je jako malo soli u glavi onih što bi trebali upravljati najvažnijim antičkim spomenicima. BSPVE, kutija 314, svezak 5, oznaka 44. Prijepis izvornog dokumenta vidjeti na kraju članka (prilog 1).
- ¹⁷ BSPVE, kutija 314, svezak 5, oznaka 44.
- ¹⁸ GASPARE NEGRI, Memorie storiche della città di Parenzo raccolte da Mons. Gasparo Negri, vescovo della medesima, ad uso e comodo de' diletta suoi diocesani, *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, 2 (1886.), 142–181; GASPARE NEGRI, Memorie storiche della città di Parenzo raccolte da Mons. Gasparo Negri, vescovo della medesima, ad uso e comodo de' diletta suoi diocesani, *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, 3 (1887.), 111–178; GASPARE NEGRI, Della chiesa di Parenzo, *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, 8 (1892.), 185–223.
- ¹⁹ Bakrorez je publiciran 1790. godine u knjizi *Antichità Italiane* Gian Rinalda Carlja (Kopar, 1720. – Cusano Milanino, 1795.). GIAN RINALDO CARLI, *Antichità Italiane*, 4, Milano, 1790., Tavola 2.
- ²⁰ ANN TERRY, HENRY MAGUIRE, *Dynamic Splendor: The Wall Mosaics in the Cathedral of Eufrazius at Poreč*, Pennsylvania, 2007., 13.
- ²¹ ANN TERRY, HENRY MAGUIRE (bilj. 20), 8, 24.
- ²² IVAN MATEJČIĆ (bilj. 2), 338.
- ²³ IVAN MATEJČIĆ (bilj. 2), 337. f. 18.
- ²⁴ BSPVE, kutija 790, svezak 14, bez oznake.
- ²⁵ Bernardo Silvestri bio je Temanzin pomoćnik te je u toj ulozi zabilježen tijekom radova na crkvi Santa Maria Maddalena u Veneciji. Kako doznajemo iz Temanzina pisma lokalnom župniku Giovanniju Marchioniju, Silvestri je izradio crtež crkve. U pismu se navodi kako su *Provveditori di Comun* onemogućili nastavak gradnje crkve, tvrdeći da stube bočnog ulaza u zgradu premašuju veličinu koju je Senat dopustio. Kako venecijanski arhitekt u tom trenutku nije bio u gradu na lagunama, već je radio na mostu preko rijeke Brente u mjestu Dolo, on svećeniku Marchioniju tumači da se zbog posla i zbog privatnih problema nije u mogućnosti vratiti isti čas u svoji dom u Veneciji, gdje mu se na-

laze dokumenti i crtež crkve što je odobren za izgradnju, a čije je razmjere – kako mu se čini – poštovao. Tada piše: *Nel tempo della permissione supplica si fece un disegno di quello si dimandava per grazia all'eccellentissimo Senato, e tale disegno lo feci fare da quel Bernardo Silvestri mio scolaro, il quale è morto nel 1762. Mentre io ero a Roma.* Također, zna se da je Silvestri radio i za *Magistrato alle aque* kao pomoćnik ekspertima. MASSIMO FAVILLA, RUGGERO RUGOLO (bilj. 10, 2008. /2009./), 229–231, f. 86, f. 90, 255–256, f. 175; GIULIANA BASO, FRANCESCA RIZZI, VLADIMIRO VALERIO, Lucchesi, Pietro, u: *Digital DISCI*, <https://www.digitaldisci.it/lucchesi-pietro/>, (posjećeno: 26. lipnja 2022.). Zanimljivo je da se Temanza u jednom nedatiranom pismu Francescu Miliziji požalio kako mu je jedan učenik ukrao crtež teatra dok je on boravio na studijskom putovanju u Rimu, dakle istom onom s kojeg se javio biskupu Negriju, o čemu je prije u ovom članku bilo riječi. Temanza je, pišući Miliziji, mislio najvjerojatnije baš na Bernarda Silvestrija, iako ne spominje izriekom njegovo ime. Naime, on je umro 1762. godine, a arhitekt navodi sljedeće: (...) *il mio disegno del Teatro che io avea fatto vent'anni prima d'ora, mi fu trafugato da un mio scolaro mentre io era in Roma l'anno 1762, il quale mentre io era ancora costi è morto. Io avevo dei sospetti sopra costui* (...) DANIEL MCREYNOLDS, *Restoring the Teatro Olimpico: Palladio's Contested Legacy, Memoirs of the American Academy in Rome*, 53 (2008.), 153–212, 195–196.

²⁶ U ožujku 1847. godine je u novinama *L'Istria* objavljeno pismo što ga je 15. veljače 1847. godine Francesco Polesini, istoimeni nećak pulskog i porečkog biskupa, poslao tršćanskom povjesničaru Pietru Kandleru, uredniku lista. Tekst pisma u novinama je naslovljen „Diocesi di Parenzo nel 1770“, a u njemu se spominje Valentino Valentini kao vrijedan sakupljač starih spisa i dobar poznavatelj teologije. Obnašao je dužnost tajnika dijezeze (*cancelliere del vescovato*) u vrijeme Gaspara Negrija, a nakon njegove smrti je kao kaptolski vikar upravljao biskupijom do dolaska Francesca Polesinija, za vrijeme kojeg je pak držao funkciju generalnog vikara. Nakon teksta Polesinijeva pisma u novinama su tiskane i Valentinijeve bilješke o prihodima klera mletačkog dijela Porečke dijezeze. FRANCESCO POLESINI, *Diocesi di Parenzo nel 1770*, u: *L'Istria* (ur. Pietro Kandler), 13. 3. 1847.; VALENTINO VALENTINI, *Nota de' Benefici e Beneficiati della Diocesi di Parenzo a parte Veneta nel 1770*, u: *L'Istria* (ur. Pietro Kandler), 13. 3. 1847. Također, tijekom vizitiranja austrijskog dijela Porečke biskupije 1745. godine bio je Negrijev suvizitator s naslovom provikara penitencijara. ELVIS ORBANIĆ, *Vjersko i društveno ozračje Žminjštine u prvoj polovici 18. stoljeća, Poveljne priloge*, 36/52 (2017.), 66–99, 71.

²⁷ Svi su crteži podjednake veličine koja se kreće oko 35 x 25 cm.

²⁸ GASPARE NEGRI, (bilj. 18, 1887.), 175.

²⁹ GASPARE NEGRI, (bilj. 18, 1892.), 208.

³⁰ Ivan Matejčić je 2012. godine kao autora crteža mozaika iz središnje apside Eufrazijeve bazilike, prema kojem je nastala grafika, predložio venecijanskog majstora Giovannija Grevembrocha (Venecija?, 1731. – Venecija, 1807.). IVAN MATEJČIĆ (bilj. 2), 338–339. Na usmenim konzultacijama izv. prof. dr. sc. Ivan Matejčić složio se s pretpostavkom da je vjerojatnije kako je Bernardo Silvestri autor crteža mozaika u kaloti središnje apside pa mu ovom prigodom zahvaljujem na poticajnim komentarima u vezi s ovim zaključkom.

³¹ BMCVE, EM, Negri Gaspare (Vescovo di Parenzo), pisma Gaspara Negrija upućena Tommasu Temanzi, oznaka 2.

³² Više o Enei Arnaldiju vidjeti u: ELENA POVOLEDO, Arnaldi, Enea, u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 1962., https://www.treccani.it/enciclopedia/enea-arnaldi_%28Dizionario-Biografico%29/ (posjećeno: 30. rujna 2022.).

³³ GIOVANNI GAETANO BOTTARI, STEFANO TICOZZI, (bilj. 10), 237.

³⁴ Za više biografskih informacija o Léonu Dufournyju vidjeti: NICOLAS HOSSARD, Dufourny Léon, u: *Comité des travaux historiques et scientifiques: Institut rattaché à l'École nationale des chartes*, 2017., <https://cths.fr/an/savant.php?id=118240> (posjećeno 13. srpnja 2022.).

³⁵ Riječ je u Dufournyjevima crtežima tlocrta, uzdužnog presjeka Eufrazijeve bazilike te raznih detalja katedrale, koji se čuvaju u Vatikanskoj knjižnici. IVAN MATEJČIĆ, *Crteži detalja u Eufrazijani (štukature, kapiteli, katedra, Eufrazijev monogram), povećano*, u: *Istarska kulturna bastina - Patrimonio culturale istriano*, <https://www.ppmi.hr/hr/patrimonio/katalog-predmeta/item/332/> (posjećeno: 10. listopada 2022.); Biblioteca Apostolica Vaticana (nadalje: BAV), Vat. lat. 9839, 2, 36, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.9839.pt.2/0036, (posjećeno: 20. ožujka 2023.); IVAN MATEJČIĆ, *Crtež uzdužnog presjeka Eufrazijane (zvonik, krstionica, atrij, bazilika, presvođenja dvorana, cella)*, detalj, u: *Istarska kulturna bastina - Patrimonio culturale istriano*, <https://www.ppmi.hr/hr/patrimonio/katalog-predmeta/item/328/> (posjećeno: 10. listopada 2022.); BAV, Vat. lat. 9839, 2, 164, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.9839.pt.2/0164 (posjećeno: 20. ožujka 2023.); IVAN MATEJČIĆ, *Crtež tlocrta Eufrazijeve bazilike (zvonik, krstionica, atrij, bazilika, presvođena dvorana, cella)*, detalj, u: *Istarska kulturna bastina - Patrimonio culturale istriano*, <https://www.ppmi.hr/hr/patrimonio/katalog-predmeta/item/330/> (posjećeno: 10. listopada 2022.); BAV, Vat. lat. 9839, 2, 166, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.9839.pt.2/0166, (posjećeno: 20. ožujka 2023.).

³⁶ ANN TERRY, HENRY MAGUIRE (bilj. 20), 122–123.

³⁷ Do sada se smatralo da je glavnina restauracijskih zahvata izvedena u periodu od 1763. do 1766. godine. ANN TERRY, HENRY MAGUIRE (bilj. 20), 24; MILAN PRELOG, *Poreč, grad i spomenici*, Zagreb, 2007., 198; MILAN PRELOG, *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Zagreb, 1986., 31.

³⁸ MILAN PRELOG (bilj. 37, 2007.), 166, 197.

³⁹ Prozori srednjeg broda i perimetralnih zidova su za vrijeme talijanskih restauracijskih zahvata krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina 20. stoljeća vraćeni u oblik kakav su imali prije barokne obnove. O restauracijskim zahvatima vidjeti: ANN TERRY, FFIONA GILMORE EAVES, *Retrieving the record: a century of archaeology at Poreč: (1847-1947)*, Zagreb/Motovun, 2001., 122–124.

⁴⁰ MILAN PRELOG, (bilj. 37, 2007.), 197; MILAN PRELOG (bilj. 37, 1986.), 28–31.

⁴¹ Tijekom zajedničkog uspoređivanja Silvestrijeva i Dufournyjeva crteža izv. prof. dr. sc. Ivan Matejčić i autor su uočili da je na prikazu potonjeg arhitekta moguće razaznati obrise ciborija u krstionici, a što u do sada objavljenoj literaturi nije bilo primijećeno. Dakako, francuski arhitekt crta njegovu rekonstrukciju,

- a zanimljivo je primijetiti kako su stupovi baldahina šire postavljeni nego na Silvestrijevu crtežu te se čini da, za razliku od talijanskog kolege, Dufourny ne crta njegov krov, kao ni ploče parapeta, to jest na crtežu ih nije moguće razaznati.
- ⁴² GIACOMO FILIPPO TOMASINI, De' Commentarj storici-geografici della provincia dell'Istria, *Archeografo triestino*, 4 (1837.), 1–554, 39–40, 385.
- ⁴³ GIACOMO FILIPPO TOMASINI (bilj. 42), 4, 210.
- ⁴⁴ ANTE ŠONJE, *Crkvena arhitektura zapadne Istre: područje porečke biskupije od IV do XVI stoljeća*, Zagreb/Pazin, 1982., 34; ANTE ŠONJE, Krstionice građevnog ansambla Eufrazijeve bazilike u Poreču, *Arheološki vestnik – Acta archaeologica*, 23 (1972.), 289–322, 312.
- ⁴⁵ Zabuna da je riječ o dvama različitim tipovima pilastara što su srasli sa stupom i koji su imali različitu svrhu posljedica je Pe-teanijevih aktivnosti u 19. stoljeću, odnosno preklapanja i kraćenja dijela njih u svrhu njihove reupotrebe kao dijela propovjedaonice. IVAN MATEJČIĆ, *Pilastri sa stupom iz oltarne ograde Eufrazijeve bazilike, sredina 6. stoljeća/Pilastri con colonna della recinzione presbiteriale della basilica Eufrasiana, meta VI secolo*, u: *Kiparstvo: od 4. do 13. stoljeća/Scultura: dal IV al XIII secolo* (ur. Ivan Matejčić i Sunčica Mustać), Poreč, 2017., 88–90; MARINA VICELJA-MATIJAŠIĆ, *Istra i Bizant: neki povijesno-ikonografski aspekti u interpretaciji umjetnosti 6. stoljeća u Istri*, Rijeka, 2007., 182–183; EUGENIO RUSSO, *Sculture del complesso eufrasiano di Parenzo*, Napoli, 1991., 133–137, 161–168; ANN TERRY, *The sculpture et the cathedral of Eufrasius in Poreč*, *Dumbarton Oaks papers*, 42 (1988.), 14–64, 33–35, 39–43.
- ⁴⁶ ANDREA AMOROSO, *Basilica Eufrasiana*, u: *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, 24 (1908.), 173–190, 177–179.
- ⁴⁷ Zahvaljujem izv. prof. dr. sc. Ivanu Matejčiću.
- ⁴⁸ Više o Annibaleu degli Abatiju Olivieriju vidjeti u: ITALO ZICARI, *Abbatii Olivieri-Giordani, Annibale degli*, u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 1960., https://www.treccani.it/enciclopedia/abbati-olivieri-giordani-annibale-degli_%28Dizionario-Biografico%29/ (posjećeno: 30. rujna 2022.).
- ⁴⁹ Više o Vitalianu Donatiju vidjeti u: MIRKO D. GRMEK, *Donati, Vitaliano*, u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 1992., https://www.treccani.it/enciclopedia/vitaliano-donati_%28Dizionario-Biografico%29/ (posjećeno 16. listopada 2022.).
- ⁵⁰ GIUSEPPE PICCIOLA (bilj. 7), 710–711. Zaista je najvjerojatnije riječ o Vitalianu Donatiju. Pored činjenice da je on 1750. godine bio imenovan profesorom botanike i prirodoslovlja na torinskom sveučilištu što i sam Negri u pismu Olivieriju spominje, poznato je kako je Donati u društvu Gian Rinalda Carlija boravio u Istri radi istraživanja. Kako je prije već spomenuto, grafika mozaika iz porečke apside tiskana je 1790. godine u Carlijevoj publikaciji *Antichità Italiche*, pa je vrlo izgledno da se ovaj dvojac tijekom terenskog istraživanja susreo s porečkim biskupom.
- ⁵¹ Za podizanje oltara svetcima zaštitnicima katedrale također je najvjerojatnije zaslužan biskup Negri. Oltar je posvećen 1749. godine, a Antonio Vergotin tom prigodom opisuje slavlje u djelu *Memorie storiche delle sacre reliquie de' SS. Martiri Mauro, ed Eleuterio Protettori della Città e Diocesi di Parenzo* te za Negrija navodi: (...) *cercò egli pure i mezzi più atti per terminare la pia*
- idea; ma furono si scarse l'elemosine che vennero offerte, che non s'avanzò che assai lentamente il lavoro*. ENRICO LUCCHESI (bilj. 2, 2008.), 157–165. ANTONIO VERGOTIN, *Memorie storiche delle sacre reliquie de' SS. Martiri Mauro, ed Eleuterio Protettori della Città e Diocesi di Parenzo*, Venezia, 1749., 22.
- ⁵² DAMIR TULIĆ, *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 315.
- ⁵³ Zanimljivo je istaknuti da Negri u *Della chiesa di Parenzo* piše kako je skinuo dvije brončane kukice za „studio” (izložbeni prostor) zbog njihove starine te da ih ujedno na taj način očuva. GASPARE NEGRI, (bilj. 18, 1892.), 216.
- ⁵⁴ ANN TERRY, HENRY MAGUIRE (bilj. 20), 60. Više o portalu na glavnom ulazu u Eufrazijevu baziliku vidjeti u: EUGENIO RUSSO (bilj. 45), 17–20; ANN TERRY (bilj. 45), 49.
- ⁵⁵ AUGUST SELB – AUGUST TISCHBEIN, *Memorie di un viaggio pittorico nel Litorale austriaco*, Trieste, 1842., druga litografija u svesku 4.
- ⁵⁶ Ivan Matejčić na području Pule i okolice navodi primjere oblikovno istovjetnih ili sličnih prozorskih rešetki na kapeli, odnosno ostatku bazilike Sv. Marije Formoze u Puli, zatim na crkvi Svetog Nikole (nekada nosila titular Rođenja Blažene Djevice Marije) u Puli, jedan pronađeni primjerak pripadao je crkvi Svete Cecilije pored Gurana, dvije tipološki srodne rešetke nalaze se u južnom zidu kapele Svetog Flora na groblju u Pomeru, a još je jedan primjer na crtežu što se čuva u Konzervatorskom odjelu u Rijeci zabilježio Giulio de Franceschi na crkvi Svetog Mateja koja više ne postoji. IVAN MATEJČIĆ, *Crkva Sv. Nikole u Puli (nekada posvećena Sv. Mariji)*, *Ars Adriatica*, 2 (2012.), 7–40.
- ⁵⁷ IVAN MATEJČIĆ (bilj. 56), 28. Željko Ujčić pišući o prozorima Svete Marije Formoze u Puli spominje kako su oni na bazilici te kapelama „navodno bili ispunjeni tranzenama od mramora”, međutim, ne podastire nikakve dokaze u prilog toj tezi, kao ni izvor koji bi spominjao da su nastali od tog materijala. ŽELJKO UJČIĆ, *Ranokršćanska Bazilika sv. Marije Formoze u Puli: izložba/La basilica paleocristiana di S. Maria Formosa a Pola: mostra*, Pula, 2007., 31.
- ⁵⁸ IVAN MATEJČIĆ, *Građevni razvoj katedrale u Poreču*, doktorski rad, Zagreb, 2007., 95; EUGENIO RUSSO (bilj. 45), 205–206; ANN TERRY (bilj. 45), 49; ANTE ŠONJE, *Biskupski dvor građevnog sklopa Eufrazijeve bazilike u Poreču*, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 25/1 (1982.), 5–32, 30.
- ⁵⁹ ANN TERRY, HENRY MAGUIRE (bilj. 20), 22.
- ⁶⁰ Više o drvenim korskim klupama vidjeti u: IVAN MATEJČIĆ, *Korske klupe, sredina 15. stoljeća/Stalli lignei del coro, metà XV secolo*, u: *Kiparstvo: od 14. do 18. stoljeća/Scultura: dal XIV al XVIII secolo*, Pula/Pazin, 2017., 113–118.
- ⁶¹ EUGENIO RUSSO (bilj. 45), 31–37.
- ⁶² BSPVE, kutija 790, svezak 14, bez oznake.
- ⁶³ GIUSEPPE PICCIOLA (bilj. 7), 699–700.
- ⁶⁴ Više o Otonu I. vidjeti u: KURT REINDEL, Otto I, u: *Encyclopedia Britannica*, 2022., <https://www.britannica.com/biography/Otto-I> (posjećeno: 29. studenog 2022.).
- ⁶⁵ BSPVE, kutija 790, svezak 14, bez oznake.
- ⁶⁶ List papira na kojem je crtež s prikazom kapitela je dimenzija 25,4 x 18,8 cm. Na papiru se može vidjeti samo dio vodenog

žiga, jer je očito list bio rezan, pa nije moguće utvrditi provenijenciju papira. Skica se nalazi u fondu K-11 (395) s nazivom „Crkve i samostani na području Pule i Poreča” što se danas čuva u Državnom arhivu u Rijeci. Ova se građa prethodno nalazila u Gradskom muzeju u Puli (*Museo Civico della Città di Pola*) unutar fonda K1 („Zbirke arhivske građe Gradskog muzeja u Puli”), no 1948. godine je iz preventivnih razloga, kao i brojne druge arhivalije s područja Istre, završila u Historijskom arhivu u Rijeci. Zatim se u periodu od 1956. do 1964. godine radi arhivistička obrada materijala, a dio što se odnosi na crkve i samostane na području Pule i Poreča ulazi u fond VO-1 („Pulski kaptol, Samostani i bratovštine, 1200-1820.”) s gradivom povezanim s pulskim kaptolom te samostanima i bratovštinama na području Istre. Naknadno je izdvojena iz njega u samostalni fond s oznakom K-11. Državni arhiv u Rijeci, fond „Crkve i samostani na području Pule i Poreča”, K-11 (395), kutija 7, svezak 2.; *Sumarno analitički inventar Pulskog kaptola 1303./1882. (249 VO 1), crkve*

i samostani na području Pule i Poreča 1244./1903. (395 K 11), bratovštine u Istri 1459./1820. (396 K 12), (ur.) Zadarka Greblo, Rijeka, 1990., 4–10.

⁶⁷ Riječ je o košarastim kapitelima koji imaju, poput kapitela iz San Vitalea na Temanzinu crtežu, oblik obrnute krnje piramide sa središnjim motivom triju lotosovih listova, što se nalaze među palminim polulistovima te niču iz objekta u obliku slova T. Više o kapitelima Eufrazijeve bazilike vidjeti u: PASCALE CHEVALIER, Kapiteli arkature Eufrazijeve bazilike, sredina 6. stoljeća/Capitelli del colonnato della Basilica Eufrasiana, meta VI secolo, u: *Kiparstvo: od 4. do 13. stoljeća/Scultura: dal IV al XIII secolo* (ur. Ivan Matejčić, Sunčica Mustać), Poreč, 2017., 64–74; MARINA VICELJA-MATIJAŠIĆ (bilj. 45), 162–183; EUGENIO RUSSO (bilj. 45), 30–63; ANN TERRY (bilj. 45), 15–25.

⁶⁸ Više o teorijskim polemikama povezanim s arhitekturom u razdoblju *settecenta*, u kojima je venecijanski arhitekt i sam sudjelovao vidjeti u: ELENA GRANUZZO (bilj. 1, 2012.), 88–127.